सत्याषाढविरचितं

हिरण्यकेशि शुल्ब सूत्रम्

अथ प्रथमः पटलः

अथातो विहारयोगान्व्याख्यास्यामः १ यावदायामं प्रमाणम् २ तदर्धमभ्यस्य ३ अपरस्मिँस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति ४ पृष्ठ्यान्तयोरन्तौ नियम्य ५ लक्षणेन दक्षिणाऽपायम्य निमित्तं करोति ६ एवमुत्तरतः ७ विपर्यस्येतरतः ८ स समाधिः ९ तन्निमित्तो निह्रासो वृद्धिर्वा १० आयामं वाऽभ्यस्याऽऽगन्तुचतुर्थमायामश्चाक्ष्ण-यारज्जुस्तिर्यङ्मानी शेषः ११ व्याख्यातं विहरणम् १२ दीर्घचतुर-श्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति १३ ताभिर्ज्ञेयाभिरुक्तं विहरणम् १४ समचतुरश्र-स्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति समस्य द्विकरणीम् १५ प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत् १६ तच्चतुर्थेनाऽऽत्मचतुस्त्रिँशोनेन १७ सविशेषः १८ प्रमाणं चार्धेन वर्धयेत्तस्यार्धमस्यार्धमर्धस्य चार्धमभ्यन्तरमुद-स्येच्छेषस्यार्धं बाह्यतः शिष्टं द्विगुणं कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति १९ अथापरो योगः २० प्रमाणमात्रीँ रज्जुमुभयतःपाशां करोति २१ मध्येलक्षणमर्धमध्ययोश्च पृष्ठ्यायाँ रज्जुमायम्य पाशयोर्लक्षणेष्विति शङ्कून्निहन्त्युपान्त्ययोः पाशौ प्रतिमुच्य मध्यमेन लक्षणेन दक्षिणाऽपायम्य निमित्तं करोति । मध्यमे पाशौ प्रतिमुच्योपर्युपरि निमित्तं मध्यमेन लक्षणेन दक्षिणाऽपायम्य शङ्कुं निहन्ति । तस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पूर्वस्मिन्नितरं मध्यमेन लक्षणेन दक्षिणमँसमायच्छेदुन्मुच्य पूर्वस्मादपरस्मिन्प्रतिमुच्य मध्यमेनैव लक्षणेन दक्षिणाँ श्रोणि-मायच्छेदेवमुत्तरौ श्रौण्यँसौ २२ अथापरं पृष्ठ्यान्तयोर्मध्ये च शङ्कून्निहत्यार्धे तद्विशेषमभ्यस्य लक्षणं कृत्वाऽर्धमागमयेदन्त्ययोः

पाशौ कृत्वा मध्यमे सविशेषं प्रतिमुच्य पूर्वस्मिन्नितरं लक्षणेन दक्षिणमँसमायच्छेदुन्मुच्य पूर्वस्मादपरस्मिन्प्रतिमुच्य लक्षणेनैव दक्षिणाँ श्रोणिमायच्छेदेवमुत्तरौ श्रोण्यँसौ २३ प्रमाणं तिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी २४ तृतीयकरण्येतेन व्याख्याता । विभागस्तु नवधा २५ तुल्ययोश्चतुरश्रयोरुक्तः समासः २६ नानाप्राणयोश्चतुरश्रयोः समासः २७ ह्रसीयसः करण्या वर्षीयसो वृद्धमुल्लिखेत् २८ वृद्धस्याक्ष्णयारज्जुरुभे समस्यति २९ तदुक्तं चतुरश्राच्चतुरश्रं निजिहीर्षन्यावन्निजिहीर्षेत्तस्य करण्या वृद्धमुल्लिखेद्वृद्धस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसँहरेत् । सा यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्यात् ३० छिन्नया निरस्तम् ३१ उपसंहृताऽक्ष्णयारज्जुः सा चतुष्करणी ३२ छिन्ना चेतरा च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ३३ तिर्यङ्मानी पुरुषँ शेषस्त्रीन् ३४ तदुक्तम् ३५ दीर्घचतुरश्रँ समचतुरश्रं चिकीर्षँस्तिर्यङ्मा न्याऽपच्छिद्य शेषं विभज्योभयत उपदध्यात् ३६ खण्डमागन्तुना संपूरयेत् ३७ तस्य निह्रास उक्तः ३८ समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावतीं पार्श्वमानीं कृत्वा यावदधिकँ स्यात्तद्यथापरिमाणं विभज्य यथायोगमुपदध्यात् ३९ चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन् ४० मध्यात्कोट्यां निपातयेत् ४१ पार्श्वतः परिकृष्यातिशयतृतीयेन सह मण्डलं परिलिखेत् ४२ साऽनित्या मण्डलम् ४३ यावद्धीयते तावदागन्तु ४४ मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भं पञ्चदशभागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्त्रयोदशावशिष्यन्ते साऽनित्या चतुरश्रम् ४५ प्रमाणेन प्रमाणं विधीयते चतुरश्रम् ४६ आदेशादन्यत् ४७ द्वाभ्यां चत्वारि ४८ त्रिभिर्नव ४९ यावत्प्रमाणा रज्जुस्तावतस्तावतो वर्गान्करोति ५० तथोपलब्धिः ५१ अध्यर्धपुरुषा रज्जुर्द्वौ सपादौ करोति ५२ अध्यर्धतृतीयपुरुषा षट्सपादानथात्यन्तप्रदेशः ५३ यावता यावताऽधिकेन परिलिखति

तत्पार्श्वयोरुपदधाति ५४ यत्तेन चतुरश्रं करोति तत्कोट्याम् ५५ अर्धप्रमाणेन पादप्रमाणं विधीयते ५६ अर्धस्य द्विप्रमाणायाः पादपूरणत्वात् ५७ तृतीये नवमी कला ५८

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने प्रथमः पटलः

अथ द्वितीयः पटलः

आग्न्याधेयिके विहारे गार्हपत्याहवनीययोरन्तराले विज्ञायते १ अष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणोऽग्निमादधीत । एकादशसु राजन्यः । द्वादशसु वैश्यः । चतुर्विंशत्यामपरिमिते यावता वा चक्षुषा मन्येत । तस्मान्नातिदूरमाधेय इति सर्वेषामविशेषेण श्रूयते २ दक्षिणतः पुरस्ताद्वितृतीयदेशे नेदीयसि गार्हपत्यस्य दक्षिणाग्नेर्विज्ञायते ३ गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षड्धा वा संभुज्य षष्ठँ सप्तमं वा भागमागन्तुमुपसमस्य समं त्रैधं विभज्य ४ अपरस्मिँस्तृतीये लक्षणं करोति गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणाऽपायम्य निमित्तं करोति । दक्षिणाग्नेरायतनँ श्रुतिसामर्थ्यात् ५ यजमानमात्री प्राच्यपरिमिता वा यथाऽसन्नानि हवीँषि संभवेदेवं तिरश्ची प्राञ्चौ वेद्यँसावुन्नयत्यभित आहवनीयं प्रतीची श्रोणी अभिगार्हपत्यं मध्ये संनततरैवमिव हि योषेति दार्शिक्या वेदेर्विज्ञायते । अपरेणाऽऽहवनीयं यजमानमात्रं दीर्घचतुरश्रं विहृत्य तावतीं रज्जुमभ्यस्योभयतः पाशौ करोति । मध्ये लक्षणं दक्षिणयोः श्रोण्यँसयोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणाऽपायम्य निमित्तं करोति । रज्जुं नियम्यान्तौ समस्य दक्षिणस्याः श्रोणेर्दक्षिणमँसमालिखेत् । एवमुत्तरतः । तिर्यङ्मानीं द्विगुणां तथा कृत्वा पश्चात्पुरस्ताच्चोपलिखेत् । विमितायां पुरस्तात्पार्श्वमान्यावुपसँहरेच्छ्रुतिसामर्थ्यात् ६ त्रिँशत्पदानि प्रक्रमा वा । पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिँशत्प्राची

चतुर्विँशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति सौमिक्या वेदेर्विज्ञायते । षट्त्रिँशिकायामष्टादशोपसमस्यापरस्मादन्ताद्द्वादशसु लक्षणं पञ्चदशसु लक्षणम् । पृष्ठ्यान्तयोरन्तौ नियम्य पाञ्चदशिकेन दक्षिणा-ऽपायम्य शङ्कुं निहन्त्येवमुत्तरतस्ते श्रोणी ७ विपर्यस्तयाऽँसौ तेनैवापायम्य द्वादशिके शङ्कुं निहन्त्येवमुत्तरतस्तावँसौ ८ तदेक-रज्ज्वा विहरणं त्रिकचतुष्कयोः पञ्चिकाऽक्ष्णयारज्जुः ९ ताभि-स्त्रिरभ्यस्ताभिरँसौ १० चतुरभ्यस्ताभिः श्रोणी ११ द्वादशिक-पञ्चकयोस्त्रयोदशिकाऽक्ष्णयारज्जुस्ताभिरँसौ १२ द्विरभ्यस्ताभिः श्रोणी १३ पञ्चदशिकाष्टकयोः सप्तदशिकाऽक्ष्णयारज्जुस्ताभिः श्रोणी १४ द्वादशपञ्चत्रिँशिकयोः सप्तत्रिँशिकाऽक्ष्णयारज्जुस्ताभिरँसौ १५ एतावन्ति ज्ञेयानि वेदिविहरणानि भवन्ति १६ अष्टाविँशत्योनं पदसहस्रं महावेदिः १७ दक्षिणादँसाद्द्वादशसु दक्षिणस्याँश्रो-ण्यां निपातयेच्छेदं विपर्यस्येतरत उपदध्यात् । सा दीर्घचतुरश्रा महावेदिस्तथायुक्ताँ संचक्षीत १८ सौमिक्या वेदितृतीये यजत इति सौत्रामण्या विज्ञायते १९ प्रक्रमस्य तृतीयकरणी प्रक्रमस्थानीया भवति २० त्रिकरण्या वा २१ अष्टिकदशिके तिर्यङ्मान्यौ १२ द्वादशिका पृष्ठ्या २३ त्रीणि चतुर्विँशानि पदशतानि सौत्रामणिकी वेदिः २४ द्विस्तावा वेदिर्भवतीति चाश्वमेधे विज्ञायते २५ प्रक्रमस्य द्विकरणी प्रक्रमस्थानीया भवति २६ प्रक्रमो द्विपदस्त्रिपदो वा २७ प्रक्रमे याथाकामी शब्दार्थस्य विशयित्वात् २८ यजमानस्य २९ अध्वर्योर्वा ३० एष हि चेष्टानां कर्ता भवति ३१ रथमात्री निरूढपशुबन्धस्य वेदिर्भवतीति विज्ञायते ३२ तत्र खल्वाहुः ३३ रथेषामात्री प्राची रथाक्षमात्री पश्चात्तिरश्ची विपथयुगमात्री पुरस्तात्तिरश्ची ३४ यावता वा बाह्ये छिद्रे । तदेकरज्ज्वोक्तं पञ्चदशिकेनैवापायम्य ३५ अर्धाक्षेणार्धयुगेनेति श्रोण्यँसान्निर्हरेत्

३६ अथाप्युदाहरन्ति ३७ अष्टाशीतिशतमीषा तिर्यगक्षश्चतुःशतꣳ षडशीतिर्युगमाहुः । स रथश्चारण उच्यत इति रथपरिमाणम् ३८ अरत्निभिर्वा षड्भिःप्राची । चतुर्भिः पश्चात्तिरश्ची त्रिभिः पुरस्तात्तिरश्ची तदेकरज्ज्वोक्तमध्यर्धे रज्जौ द्वयोरर्धतृतीययोः षट्स्विति लक्षणानि करोति नवसु पाशं पृष्ठ्यान्तयोरन्तौ नियम्यार्धतृतीयकेन दक्षिणाऽपायम्य द्वयोः शङ्कुं निहन्त्येवमुत्तरतस्ते श्रोणी विपर्यस्तयाऽꣳसौ तेनैवापायम्याध्यर्धे शङ्कुं निहन्ति । एवमुत्तरतस्तावꣳसौ । दशपदोत्तरवेदिर्भवेदिति सोमे विज्ञायते ३९ तदेकरज्ज्वोक्तं पञ्चदशिकेनैवापायम्यार्धेन ततः श्रोण्यꣳसान्निर्हरेत् ४० विमितायां पुरस्तात्पार्श्वमान्यावुपसꣳहरेत् ४१ श्रुतिसामर्थ्यात् ४२ पदे युगेऽरत्नावियति प्रादेशे प्रक्रमे शम्यायां च मानार्थेषु याथाकामी शब्दार्थस्य विशयित्वात् ४३ यजमानमात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीति पैतृक्या वेदेर्विज्ञायते ४४ तदेकरज्ज्वोक्तं पञ्चदशिकेनैवापायाम्यार्धेन ततः श्रोण्यꣳसान्निर्हरेत् ४५ नवारत्निस्तिर्यक्सप्तविꣳशतिरुदगायतमिति सदसो विज्ञायते ४६ अष्टादशेत्येकेषाम् । तदेकरज्ज्वोक्तं पञ्चदशिकेनैवापायम्यार्धपञ्चमैः श्रोण्यꣳसान्निर्हरेत् ४७ प्रादेशमुखाः प्रादेशान्तरालाः । भवन्तीत्युपरवाणां विज्ञायते ४८ अरत्निमात्रं चतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कुं निहत्यार्धप्रादेशेन तं तं परिलिखेच्छ्रुतिसामर्थ्यात् ४९ व्यायाममात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीति गार्हत्यचितेर्विज्ञायते ५० चतुरश्रेत्येकेषाम् । परिमण्डलेत्येकेषाम् ५१ करणं व्यायामस्य तृतीयायामꣳ सप्तमं व्यासं कारयेत् ५२ ता एकविꣳशतिर्भवन्ति ५३ उपधाने प्रागायामाः प्रथमे प्रस्तारेऽपरस्मिन्नुदगयामाः ५४ मण्डलायां मृदो देहं कृत्वा मध्ये शङ्कुं निहत्यार्धव्यायामेन मण्डलं परिलिखेत् ५५ तस्मिꣳश्चतुरश्रमवदध्याद्यावत्संभवेत् ५६ तन्नवधा व्यवलिख्य ५७ त्रैधमेकैकं

प्रधिकं विभज्य तदुपधीयते ५८ चतुरश्रस्यावान्तरदेशान्प्रति स्त्रक्तीः संपादयेत् ५९ मध्यानीतरस्मिन्प्रस्तारे ६० व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा॑श्चिकीर्षेत् ६१ पिशीलमात्रा भवन्तीति धिष्णियानां विज्ञायते । चतुरश्रा इत्येकेषाम् ॥ परिमण्डला इत्येकेषाम् ६२ मृदो देहान्कृत्वा ६३ आग्नीध्रीयं नवधा व्यवलिख्यैकस्याः स्थाने-ऽश्मानमवधाय यथासंख्यमितरान्व्यवलिख्य यथायोगमुपदध्यात् ६४

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने द्वितीयः पटलः

अथ तृतीयः पटलः

भवतीव खलु वा एष योऽग्निं चिनुत इति विज्ञायते १ वयसां या एष प्रतिमया चीयत इत्याकृतिचोदनात् २ प्रत्यक्षविधानाद्वा याव-दाम्नातेन ३ वेणुना सप्त पुरुषान्विमिमीते त्रीन्प्राचः पुरुषा॑श्चतुरुदीच-स्तिर्यञ्चं पुरुषमात्राणि पक्षपुच्छानि भवन्ति । आत्मा चतुष्पुरुषः ४ अरत्निना दक्षिणतो दक्षिणं पक्षं प्रवर्धयति ५ प्रादेशेन वितस्त्या वा पश्चात्पुच्छम् ६ अरत्निनोत्तरं पक्षम् ७ एकविधः प्रथमोऽग्निः । द्विविधो द्वितीयः । त्रिविधस्तृतीयः । त एवमेवोद्यन्त्यैकशतविधात् ८ तदु ह वै सप्तविधमेव चिन्वीत ९ सप्तविधो वा प्राकृतोऽग्निस्तत ऊर्ध्वमेकोत्तरानिति विज्ञायते १० एकविधप्रभृतीनां न पक्षपुच्छानि भवन्ति ११ सप्तविधवाक्यशेषत्वात् १२ श्रुतिविप्रतिषेधाच्च १३ अष्टविधप्रभृतीनां यदन्यत्सप्तभ्यस्तत्सप्तधा विभज्य प्रतिपुरुषमा-वेशयेत् १४ आकृतिविकारस्याश्रुतत्वात् १५ पुरुषमात्रेण विमिमीते वेणुना विमिमीत इति विज्ञायते १६ यावान्यजमान ऊर्ध्वबा-हुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रे करोति १७ मध्ये तृतीयम् १८ अपरेण यूपावटदेशमनुपृष्ठ्यं प्राञ्चं वेणुं निधाय १९ छिद्रेषु शङ्कून्निह-

त्योन्मुच्यापराभ्यां दक्षिणा प्राक् परिलिखेत् । आऽन्तादुन्मुच्य पूर्वस्मादपरस्मिन्प्रतिमुच्य दक्षिणा प्रत्यक्परिलिखेदाऽन्तात् २० उन्मुच्य वेणुं मध्यमे शङ्कावन्त्यच्छिद्रं प्रतिमुच्योपर्युपरि लेखासमरं दक्षिणां वेणुं निधायान्त्ये छिद्रे शङ्कुं निहत्य तस्मिन्मध्यमच्छिद्रं प्रतिमुच्य लेखान्तयोरितरे प्रतिष्ठाप्य च्छिद्रयोः शङ्कू निहन्ति । स पुरुषश्चतुरश्रः २१ एवं विहितान्प्रदक्षिणं चतुर आत्मनि पुरुषान्विमिमीते २२ पुरुषं दक्षिणे पक्षे पुरुषं पुच्छे पुरुषमुत्तरे २३ अरत्निना दक्षिणतो दक्षिणमित्युक्तम् २४ पृष्ठ्यातो वा पुरुष-मात्रस्याद्दणया वेणुं निधाय पूर्वस्मिन्नितरं ताभ्यां दक्षिणमँसं निर्हरेत् २५ विपर्यस्य श्रोणी २६ पूर्ववदुत्तरमँसम् २७ रज्ज्वा वा विमायोत्तरवेदिन्यायेन वेणुना विमिमीते २८ सपक्षपुच्छेषु विधाभ्यासेऽपचये च विधासप्तमकरणीं पुरुषस्थानीयां कृत्वा तया विहरेत् २९ करणानीष्टकानां पुरुषस्य पञ्चमेन कारयेत् ३० तासा-मेकैकतोऽध्यर्धास्तद्द्वितीयम् ३१ पुरुस्य पञ्चमो भाग एकतः प्रादेश एकतस्तत्तृतीयम् ३२ सर्वतः प्रादेशस्तच्चतुर्थँ समचतुरश्राः पञ्चदश-भागीयास्तत्प्रञ्चमम् ३३ ऊर्ध्वप्रमाणमिष्टकानाम् । जानोः पञ्चमेन कारयेत् ३४ अर्धेन नाकसदां पञ्चचोडानां च ३५ यत्पच्यमानानां प्रतिह्रसेत्पुरीषेण तत्संपूरयेत् ३६ अनियतपरिमाणत्वात्पुरीषस्य ३७ उपधानेऽध्यर्धा दश पुरस्तात्प्रतीचीरात्मन्युपदध्यात् ३८ दश पश्चात्प्राचीः ३९ पञ्च पञ्च पक्षाग्रयोः पक्षाप्ययथयोश्च विशयास्तासा-मर्धेष्टकामात्राणि पक्षयोर्भवन्ति ४० पञ्च पञ्च पुच्छपार्श्वयोर्दक्षिणाः । उदीचीश्च पुच्छे प्रादेशमुपधाय ४१ सर्वमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेत् ४२ पञ्चदशभागीयाभिः संख्यां पूरयेत् ४३ अपरस्मि-न्प्रस्तारेऽध्यर्धा दश दक्षिणत उदीचीरात्मन्युपदध्याद्दशोत्तरतो दक्षिणाः ४४ यथा प्रथमे प्रस्तारे पक्षौ तथा पुच्छम् । यथा पुच्छं

तथा पत्नौ । विपरीताऽप्यये ४५ सर्वमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेत् । पञ्चदशभागीयाभिः संख्यां पूरयेत् ४६ व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा ँ॑श्चिकीर्षेत् ४७ पञ्च चितयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहतीति विज्ञायते । पुरीषान्ता चितिरर्थान्तरत्वात्पुरीषस्य ४८ जानुदघ्नं सहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः ४९ नाभिदघ्नं द्विषाहस्रं द्वितीयम् ५० आस्यदघ्नं त्रिषाहस्रं तृतीयम् ५१ उत्तरमुत्तरं ज्याया ँ॑सं महान्तं बृहन्तमपरिमितं स्वर्गकामश्चिन्वीतेति विज्ञायते ५२ द्विषाहस्रे द्विप्रस्ताराश्चितयो भवन्ति । त्रिषाहस्रे त्रिप्रस्ताराः । चतुर्थप्रभृत्या-हारेषु नित्यमिष्टकापरिमाणम् ५३ विज्ञायते च न ज्याया ँ॑सं चित्वा कनीया ँ॑सं चिन्वीतेति ५४

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने तृतीयः पटलः

अथ चतुर्थः पटलः

चतुरश्राभिरग्निं चिनुत इति विज्ञायते १ समचतुरश्रा अनुपपदत्वाच्छब्दस्य २ पादमात्र्यो भवन्ति । अणूकमात्र्यो भवन्ति । ऊर्वस्थिमात्र्यो भवन्ति । अरत्निमात्र्यो भवन्ति । प्रादेशमात्र्यो भवन्तीति विज्ञायते ३ चतुर्भागीयाऽणूकं पञ्चमभागीयाऽरत्निस्तथो-र्वस्थि ४ पादेष्टका पादमात्री । तत्र याथाकामी शब्दार्थस्य विशयित्वात् ५ उपधानेऽष्टावष्टौ पादेष्टकाश्चतुर्भागीयानां पत्नाग्रयो-र्निदध्यात् ६ संध्योश्च तद्वदात्मानं षडङ्गुलोपेताः ७ श्रोण्य ँ॑सेऽष्टौ प्राचीः प्रतीचीश्च ८ संध्यन्तराले पञ्चमभागीयाः सपादाः ९ पुच्छे प्रादेशमुपधाय १० सर्वमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत् ११ पादेष्ट-काभिः संख्यां पूरयेत् १२ अपरस्मिन्प्रस्तारे पुच्छाप्यये पञ्चमभागीया विशयाः १३ ता आत्मनि चतुर्दशभिः पादैर्यथायोगं पर्युपदध्यात् १४ सर्वमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेत्पादेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् १५

व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा॑श्चिकीर्षेत् १६ एकविधप्रभृतीनां करणीं द्वादशेन त्रयोदशेन वेष्टकाः कारयेत् १७ पादेष्टकाश्च १८ व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा॑श्चिकीर्षेत् १९ एकविधप्रभृतीनां प्रथमाहारेण द्वितीयेन तृतीयेन यो युज्येत सर्वेषां यथाश्रुति संख्या तथोर्ध्वप्रमाणम् २० काम्या गुणविकारा गुणशास्त्रत्वात् २१ प्रउगचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवानिति विज्ञायते २२ शकटाकृतिर्भवति २३ यावानग्निः सारत्निप्रादेशो द्विस्तावतीं भूमिं चतुरश्रां कृत्वा २४ पूर्वस्याः करण्या अर्धाच्छ्रोणी प्रत्यालिखेत्सा नित्या प्रउगम् २५ करणानि चयनमित्येकविधोक्तम् २६ प्रउगा इष्टकाः कारयेत् २७ उभयतःप्रउगं चिन्वीत यः कामयेत सजातान् भ्रातृव्यान्नुदेय प्रतिजनिष्यमाणानिति विज्ञायते । उभयतः शकटाकृतिर्भवति २८ यथा विमुखे शकटे तदेतदेव दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वापरयोः करण्योरर्थात्तावति दक्षिणोत्तरयोर्निपातयेत्सा नित्योभयतःप्रउगः २९ प्रउगचितोक्त उभयतःप्रउगा इष्टकाः कारयेत् ३० रथचक्रचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवानिति विज्ञायते । परिमण्डलो भवति ३१ यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावतीं भूमिं परिमण्डलां कृत्वा ३२ तस्मि॑श्चतुरश्रमवदध्याद्यावत्संभवेत् ३३ तस्य करण्या द्वादशेने-ष्टकाः कारयेत्तासा॑ षट्प्रधावुपधाय शेषमष्टधा विभजेत् ३४ उपधाने चतुरश्रस्यावान्तरदेशान्प्रति स्रक्तीः संपादयेत् । मध्या-नीतरस्मिन्प्रस्तारे व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा॑श्चिकीर्षेत् ३५ द्रोणचितं चिन्वीतान्नकाम इति विज्ञायते ३६ सर्वस्या भूमेर्दशमं त्सरुः ३७ तस्य पुच्छेन निह्रास उक्तः ३८ तस्य करण्या द्वादशेनेष्टकाः कारयेत् ३९ अध्यर्धाः पादेष्टकाश्च ४० उपधानेऽध्यर्धाःपुरस्तात् प्रतीचीरात्मन्युपदध्यात् । त्सर्वग्रे श्रोण्योश्च प्राचीः सर्वमग्निं चतुरश्राभिः प्रच्छादयेत् । पादेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ।

अपरस्मिन्प्रस्तारेऽध्यर्धा दश दक्षिणत उदीचीरात्मन्युपदधाति । उत्तरतश्च दक्षिणा त्सरुपार्श्वयोर्दक्षिणा उदीचीश्च सर्वमग्निं चतुरश्राभिः प्रच्छादयेत् । पादेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा॑ँश्चिकीर्षेत् ४१ समूह्यं चिन्वीत पशुकाम इति विज्ञायते ४२ समूहन्निवेष्टका उपदधाति ४३ दिक्षु चात्वालावटान्खात्वा तेभ्यः पुरीषमभ्यूहतीत्येकेषाम् ४४ परिचाय्यं चिन्वीत ग्रामकाम इति विज्ञायते ४५ मध्यमा॑ँ स्वयमातृण्णां प्रदक्षिणमिष्टकागणैः परिचि-नोति स परिचाय्यः ४६ उपचाय्यं चिन्वीत पशुकाम इति विज्ञायते ४७ परिचाय्येनोक्तः श्मशानचितं चिन्वीत यः कामयेत पितृलोक ऋध्नुयामिति विज्ञायते ४८ द्वयानि खलु श्मशानचितानि चतुरश्राणि परिमण्डलानि च तत्र याथाकामी शब्दार्थस्य च विशयित्वात् ४९ चतुरश्रं वा यस्य गुणशास्त्रं च चतुरश्रः ५० त्सरुवर्जं द्रोणचितोक्तः ५१ छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकाम इति विज्ञायते ५२ सर्वैश्छन्दोभिश्चिनुयादित्येकम् । प्राकृतैरित्यपरम् ५३

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने चतुर्थः पटलः

अथ पञ्चमः पटलः

श्येनचितं चिन्वीत स्वर्गकाम इति विज्ञायते १ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छः श्येनाकृतिर्भवति २ पश्चात्प्राङुदूहति ३ पुरस्तात्प्रत्यङ्ङुदूहति ४ एवमिव हि वयसां मध्ये पक्षिनिर्णामो भवतीति विज्ञायते ५ यावानग्निः सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते ६ प्रादेशश्चतुर्थमात्मन-श्चतुर्भागीयाश्चाष्टौ ७ तासां तिस्रः शिरः ८ इतरत्पक्षयोर्विभजेत् ९ पञ्चारत्निः पुरुषः १० चतुररत्निर्व्यायामश्चतुर्वि॑ँशत्यङ्गुलयोऽरत्निः ११ तदर्धं प्रादेश इति क्लृप्तिः १२ अर्धदशमा अरत्नयोऽङ्गुलिश्चतुर्भागोना

पक्षायामः १३ द्विपुरुषाँ रज्जुमुभयतःपाशां करोति १४ मध्ये लक्षणम् १५ पक्षस्यापरयोः कोटयोरन्तो नियम्य लक्षणेन प्राचीनमायच्छेदेवं पुरस्तात्सनिर्णाम एतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः १६ आत्मा द्विपुरुषायामोऽध्यर्धपुरुषव्यासः १७ पुच्छेऽर्धपुरुषव्यासं पुरुषं प्रतीचीनमायच्छेत् १८ तस्य दक्षिणतोऽन्यमुत्तरतश्च १९ तावद्दणयाऽऽलिखेद्यथाऽर्धपुरुषोऽप्यये स्यात् २० शिरस्यर्धपुरुषेण चतुरश्रं कृत्वा पूर्वस्याः करणया अर्धात्ताविति दक्षिणोत्तरयोर्निपातयेत् २१ अप्ययान्प्रति श्रोणयँसानपच्छिन्द्यात् २२ ख० १५ ॥ एवमिव हि श्येनम् २३ करणं पुरुषस्य पञ्चमायामँ षष्ठं व्यासं कारयेद्यथायोगनतं तत्प्रथमम् २४ ते द्वे प्राची सँहिते तद्द्वितीयम् २५ प्रथमस्य षड्भागमष्टभागेन वर्धयेद्यथायोगनतं तत्तृतीयम् २६ चतुर्भागीयाऽध्यर्धा तस्याश्चतुर्भागीयामात्रमद्दणया भिन्द्यात्तच्चतुर्थम् २७ चतुर्भागीयार्धं पञ्चमम् २८ तस्याद्दणया भेदः षष्ठम् २९ पुरुषस्य पञ्चमभागं दशभागं व्यासं प्रतीचीनमायच्छेत् । तस्य दक्षिणतोऽन्यमुत्तरतश्च तावद्दणया दक्षिणापरयोः कोटयोरालिखेत्तत्सप्तमम् ३० एवमन्यदुत्तरं ज्ञेयं तूत्तरस्याः कोटया आलिखेत्तदष्टमम् ३१ चतुर्भागीयाद्दणयोभयतो भेदो नवमम् ३२ उपधाने षष्टिः षष्टिः पक्षयोः प्रथमा उदीचीर्निदध्यात् ३३ पुच्छपार्श्वयोरष्टावष्टौ षष्ठ्यः ३४ ख० १६ ॥ तिस्रोऽग्रे तत एकां ततस्तिस्रस्तत एकाम् ३५ पुच्छाप्यये चतुर्थ्यौ विशये ३६ तयोश्च पश्चात्पञ्चम्यावनीकसँहिते ३७ शेषे दश चतुर्थ्यः ३८ श्रोणयँसेष्वष्टौ प्राचीः प्रतीचीश्च ३९ शेषे च षड्विँशतिरष्टौ षष्ठ्यश्चतस्रः पञ्चम्यः ४० शिरसि चतुर्थ्यौ विशये तयोश्च पुरस्तात्प्राच्यौ ४१ एष द्विशतः प्रस्तारः ४२ अपरस्मिन्प्रस्तारे पक्षनिर्णामयोः पञ्च पञ्च द्वितीयाः ४३ अप्ययोश्च तृतीया आत्मानमष्टभागावेताः ४४ शेषे पञ्चचत्वारिँशत्पञ्चचत्वारिँश-

त्प्रथमाः प्राचीर्निदध्यात् ४५ पुच्छपार्श्वयोः पञ्च पञ्च सप्तम्योः ४६ द्वितीयचतुर्थ्योश्चान्यतरतः प्रतिसँहितामेकैकाम् ४७ शेषे त्रयोदशाष्टम्यः ४८ श्रोणयँसेष्वष्टौ चतुर्थ्यो दक्षिणा उदीचीश्च ४९ शेषे च विँशतिस्त्रिँशत्षष्ठ्य एकां पञ्चमीम् ५० शिरसि चतुर्थ्यौ तयोश्च पुरस्ताच्चतस्त्रो नवम्यः ५१ एष द्विशतः प्रस्तारः ५२ व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराँश्चिकीर्षेत् ५३

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने पञ्चमः पटलः

अथ षष्ठः पटलः

श्येनचितं चिन्वीत स्वर्गकाम इति विज्ञायते १ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छः श्येनाकृतिर्भवति २ पश्चात्प्राङुदूहति ३ पुरस्तात्प्रत्यङ्ङुदूहति ४ एवमिव हि वयसां मध्ये पक्षनिर्णामो भवतीति विज्ञायते ५ पुरुषस्य षोडशीभिर्विँशँ शतँ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां चत्वारिँशदात्मनि तिस्त्रः शिरसि पञ्चदश पुच्छ एकत्रिँशद्दक्षिणे पक्षे । तथोत्तरे ६ अध्यर्धपुरुषास्तिर्यग्द्वावायामत इति दीर्घचतुरश्रं विहृत्य श्रोणयँसेभ्यो द्वे द्वे षोडश्यौ निरस्येत् ७ चत्वारिँशत्परिशिष्यन्ते । स आत्मा शिरस्यर्धपुरुषेण चतुरश्रं कृत्वा पूर्वस्याः करणया अर्धात्तावति दक्षिणोत्तरयोर्निपातयेत् ८ तिस्त्रः परिशिष्यन्ते तच्छिरः ९ पुरुषस्तिर्यग्द्वावायामतः षोडशभागश्च दक्षिणः पक्षः ९ तथोत्तरः पक्षाग्रे पुरुषचतुर्थेन चत्वारि चतुरश्राणि कृत्वा तान्यक्ष्णया व्यवलिख्यार्धानि निरस्येत् ११ एकत्रिँशत्परिशिष्यन्ते १२ पक्षाग्रमुत्सृजन्मध्ये पक्षस्य प्राचीं लेखामालिखेत् १३ पक्षाप्यये पुरुषं नियम्य लेखायां पुरुषान्ते नितोदं कुर्यान्नितोदात् प्राचीनं पुरुषान्ते नितोदयोर्नानान्तावालिखेत्तत्संनमनम् १४ एतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः १५ द्विपुरुषं पश्चादर्धपुरुषं

पुरस्ताच्चतुर्भागोनः पुरुष आयामोऽष्टादश करण्यौ पार्श्वयोस्ताः पञ्चदश परिगृह्णन्ति तत्पुच्छम् १६ षोडशीं चतुर्भिः परिगृह्णीयात् १७ अष्टमेन त्रिभिरष्टमैश्चतुर्थेन चतुर्थमविशेषेणेति १८ अर्धेष्टकां त्रिभिः १९ द्वाभ्यां चतुर्थाभ्यां चतुर्थसविशेषेणेति २० पादेष्टकां त्रिभिः २१ चतुर्थेनैकं चतुर्थसविशेषाभ्यां चेति २२ पक्षेष्टकां चतुर्भिः २३ द्वाभ्यां चतुर्भ्यां सप्तमाभ्यां च २४ पक्षमध्यभ्यां चतुर्भिः २५ द्वाभ्यां चतुर्थाभ्यां द्विसप्तमाभ्यां चेति २६ पक्षाग्रीयां त्रिभिः २७ चतुर्थेनैकम् । चतुर्थसप्तमाभ्यामेकम् । चतुर्थसविशेषसप्तमाभ्यां चेति २८ पक्षकरण्याः सप्तमं तिर्यङ्मानी पुरुषचतुर्थं च पार्श्वमानी तस्याद्दण्या-रज्ज्वा करणं प्रजृम्भयेत् २९ पक्षनमन्याः सप्तमेन फलकानि नमयेत् ३० उपधाने चतस्रः पादेष्टकाः पुरस्ताच्छिरसि ३१ अपरेण शिरोप्ययं पञ्च ३२ पूर्वेण पक्षाप्ययावेकादशापरेण ३३ एकादश पूर्वेण ३४ पुच्छाप्ययं पञ्चापरेण पञ्च ३५ पञ्चदश पुच्छाग्रे ३६ चतस्रश्चतस्रः पक्षाग्रीयाः पक्षाग्रयोः ३७ पक्षाप्यययोश्च विशयाः ३८ आत्मनि चतसृभिश्चतसृभिः षोडशभिर्यथायोगं पर्युपदध्यात् ३९ चतस्रश्चतस्रः पक्षमध्यीयाः ४० पक्षमध्ययोः पक्षेष्टकाभिः प्राचीभिः पक्षौ प्रच्छा-दयेत् ४१ अवशिष्टं षोडशभिः प्रच्छादयेत् ४२ अन्त्या बाह्या विशेषाः ४३ अन्यत्र शिरसः ४४ अपरस्मिन्प्रस्तारे पुरस्ताच्छिरसि द्वे षोडश्यौ बाह्यविशेष उपदध्यात् ४५ ते अपरेण द्वे विशये । अभ्यन्तरविशेषे ४६ द्वाभ्यामर्धेष्टकाभ्यां यथायोगं पर्युपदध्यात् ४७ बाह्याविशेषाभ्यां परिगृह्णीयात् ४८ आत्मकरणीनाँ संधिषु षोडश्यो बाह्यविशेषा उपदध्यात् ४९ चतस्रश्चतस्रोऽर्धेष्टकाः पक्षाग्रयोः ५० पक्षेष्टकाभिरुदीचीभिः पक्षौ प्रच्छादयेत् ५१ तिस्रस्तिस्रोऽर्धेष्टकाः पुच्छपार्श्वयोः ५२ अवशिष्टँ षोडशीभिः प्रच्छादयेत् ५३ अन्त्या बाह्यशेषा अन्यत्र पुच्छात् ५४ यच्चतुरश्रं त्र्यश्रि वा संपद्येतार्धेष्टकाभिः

पादेष्टकाभिर्वा तत्प्रच्छादयेत् ५५ पादेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ५६ अणूकाः पञ्चदश भागीयानां स्थाने ५७ व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारा꣡श्चिकीर्षेत् ५८ कङ्कचिदलजचिदिति श्येनचिता व्याख्यातौ ५९ एवमिव श्येनस्य वर्षीया꣡सौ पक्षौ पुच्छाद्वक्रौ संनतं पुच्छं दीर्घ आत्माऽमण्डलः शिरश्च ६० तस्माच्छ्रुतिसामर्थ्यात् ६१ अशिरस्को वा ६२ अनाम्नानात् ६३ विज्ञायते च कङ्कचित꣡ शीर्षण्वन्तं चिन्वीत । यः कामयेत सशीर्षाऽमुष्मिँल्लोके संभवेयमिति विद्यमाने कथं ब्रूयात् ६४ प्राकृतौ वक्रौ पक्षौ संनतं पुच्छं विकारश्रवणात् ६५ यथाप्रकृत्यात्माऽविकारात् ६६ यथो एतच्छ्येनचितिं चिन्वीतेति यावदाम्नानसारूप्यं तद्व्याख्यातम् ६७ त्रिस्तायोऽग्निर्भवतीत्यश्वमेधो विज्ञायते । तत्र सर्वाभ्यासोऽविशेषात् ६८ दीर्घचतुरश्राणा꣡ समासेन पक्षपुच्छाना꣡ समास उक्तः ६९ एकवि꣡शोऽग्निर्भवती-त्यश्वमेधे विज्ञायते ७० तत्र पुरुषाभ्यासो नारत्निप्रादेशानाँ संख्यासंयोगात्संख्यासंयोगात् ७१

इति सत्याषाढहिरण्यकेशिसूत्रे पञ्चविंशप्रश्ने षष्ठः पटलः प्रश्नश्च

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः

अथ चयनोपयोगिकारिकाः

अकैकहोमे दारिद्र्यं धनिकत्वं समुच्चये
ऋचं यद्यन्तिमां कुर्याच्छन्दोगामि फलं भवेत् १
अतोऽन्तिमं यजुः कुर्याद्यज्वगामिफलाप्तये
खादिरी वैणवी वाऽभ्रिः कल्माषी सुषिरा न वा २
क्ष्णुता चोभयतो वाऽन्यतरतो ब्रह्मवृक्षजा
अर्कोदुम्बरशम्युत्था वाऽन्याफलतरूद्भवा ३
व्याममात्री मुष्टिमात्री बाहुमात्री ह्यथापि वा

अरत्निमात्री प्रादेशमात्री वा ह्यमिताऽपि वा ४
पिष्टान्यर्मकपालानां वेणवङ्गारोद्भवान्यपि
तुषा व्रीहिसमुत्पन्नाः पलाशजकषायकः ५
शर्कराः सूक्ष्मपिष्टास्तु लोमानि मृगचर्मणः
अजलोमान्यपि तथा ये चान्ये दृढहेतुकाः ६
एते संसर्जनीयास्तु प्रवर्ग्योखेष्टकादिषु
शून्यग्रामस्थमृद्भाण्डखण्डं त्वर्मकपालकम् ७
प्रादेशोच्चाऽरत्निमिता तिर्यग्व्यायामसंमिता
समन्तपरिमाणेन वाऽमिता चतुरश्रिका ८
समान्तरालाऽष्टाश्रिर्वा बौधायनमतानुगा
परिमण्डलका वाऽभिचारादौ तु नवाश्रिका ९
मध्यदेशे तु रास्ना वा बिलदेशसमीपतः
द्वौ यदा प्राग्दिशि स्यातां चत्वारो दिक्चतुष्टये १०
षडचदा दिग्द्वये द्वौ द्वावेकैकः शिष्टदिग्द्वये
अष्टौ यदा चतुर्दिक्षु द्वौ द्वावेवं स्तनस्थितिः ११
रास्नाश्रिसंधावष्टौ स्युस्तनास्त्वष्टाश्रिपक्षके
रास्नाश्रिसंधावष्टौ स्युर्द्विचतुःषट् च वा स्तनाः १२
संवत्सरं द्वादशाहं षडहं वा त्र्यहं तु वा
दीक्षाकल्पाः क्रतोः साग्नेर्ब्राह्मणे नित्यवच्छ्रुताः १३
तत्रैकदीक्षापक्षोऽपि स्थितो वाजसनेयके
अपरे श्येनसंज्ञेऽग्नौ करण्योऽष्टौ भवन्ति च १४
षोडश्यर्ध्या तथा पाद्या पक्षजा पक्षमध्यिका
पक्षाग्रया द्वे अणूके च सूत्रक्लृप्ताः षडेव वा १५
षोडश्या दक्षिणं पार्श्वमत्र पञ्चदशाङ्गुलम्
त्रिंशत्तु पश्चिमं चोदक्चत्वारिंशच्च पञ्च च १६

द्विचत्वारिंशदङ्गुल्यश्चार्धपञ्चदशास्तिलाः
अदक्षिणायामानमेतैस्तु चतुर्भिश्चतुरश्रिका १७
पूर्वश्येने चतुर्थी या सा परे षोडशी मता
अर्ध्या तु स्यात्त्रिफलका द्वे स्यातां त्रिंशदङ्गुले १८
द्विचत्वारिंशदङ्गुल्यश्चार्धपञ्चदशास्तिलाः
तृतीयफलकस्येदं मानमेवं त्रिकोणका १९
पाद्यां त्रिफलका प्रोक्ता तत्रैकं त्रिंशदङ्गुलम्
सपादतिलसप्तैकविंशत्यङ्गुलके परे २०
त्रिंशत्तु पार्श्वफलके तिर्यक्सप्तदशाङ्गुले
तिलपञ्चकसंयुक्त एषा पक्षेष्टका मता २१
चत्वारिंशत्कर्ण एकस्तिलैर्द्वादशभिर्युतः
सप्तविंशतिरन्यस्तु तिलविंशतिसंयुतः २२
पक्षेष्टके महत्पार्श्वसंश्लिष्टे स्यात्षडस्त्रिका
पक्षमध्या तु सा षड्भिः फलकैर्मध्यमोज्झिता २३
पक्षेष्टकोत्तरे पार्श्वे त्वर्ध्यापार्श्वे नियोजिते
पञ्चभिः फलकैः पञ्चकोणाग्रीयोदगग्रका २४
अस्या दक्षिणपार्श्वस्थं फलकं त्रिंशदङ्गुलम्
तिर्यक्पार्श्वे पञ्चतिलैर्युक्ते सप्तदशाङ्गुले २५
अर्ध्यापश्चिमपार्श्वं तु त्रिंशदङ्गुलसंमितम्
वायव्याग्नेयगं पार्श्वं द्विचत्वारिंशदङ्गुलम् २६
सार्धैश्चतुर्दशतिलैर्युक्तमेपेष्टकाकृतिः
अर्ध्यामहत्पार्श्वमिते द्वे पार्श्वे संगताग्रके २७
षष्ट्यङ्गुलं तृतीयं स्यादणूकाऽऽद्या त्रिकोणका
द्वे पार्श्वे पूर्ववज्ज्ञेये तिरश्चयौ त्रिंशदङ्गुले २८
पक्षेष्टकाकृतिश्चैषाऽणूकाऽन्या चतुरश्रिका

अस्या एकाद्दणयारज्ञुस्त्रिंशदङ्गुलसंमिता २९
सप्तषष्ट्यङ्गुलाऽन्या स्यादत्यष्टिवितिलैर्युता
षोडशीपत्तजाणूकापत्ताग्रीयाप्रधीष्टकाः ३०
अग्रदीर्घादिकाश्चान्या एतासां द्विविधा कृतिः
न्युब्जोत्तानैस्तु करणैरिष्टसंख्यानुरूपतः ३१
षोडश्यस्तु शतं सार्धमध्यांश्चाब्धियुतं शतम्
पाद्यास्तु शतसंख्याका एकसप्ततिसंयुताः ३२
पत्तेष्टकास्तु षट्षष्टियुक्तं शतचतुष्टयम्
चतुर्विंशतिसंख्याकाः पत्तमध्येष्टका इह ३३
चत्वारिंशत्तथा चाष्टौ पत्ताग्रीयेष्टका मताः
नवाणूकास्त्रिकोणाः स्युस्त्रयस्त्रिंशत्तथाऽपराः ३४
अणूकानामभावे तु तत्संख्याः षोडशीष्टकाः
चोडान्विताः पञ्चयुतं सहस्त्रं प्रथमे मताः ३५
षट्पाद्या नाकसच्चोडाश्चतस्त्रः पत्तसंज्ञिकाः
सार्धसप्तविधस्याग्नेरेतन्मानं प्रपञ्चितम् ३६
विधान्यत्वे तु पुरुषं साधयेच्छुल्बमार्गतः
प्रक्रमादिप्रमाणानि तस्यैव पुरुषस्य हि ३७
षडङ्गुल्यः किंचिदूनचतुर्दश तिला अपि
ऊर्ध्वप्रमाणं सर्वासामिष्टकानां भवेदिह ३८
दश चोडा नाकसदस्तदर्धोत्सेधका मताः
गार्हपत्यस्य तु चितेः करणं वद्त्यतेऽधुना ३९
तत्र द्वात्रिंशदङ्गुल्यो द्वयोः फलकयोर्मितिः
अन्ययोस्तु द्वयोर्मानमङ्गुलानि त्रयोदश ४०
सहपादतिलोपेतचतुर्विंशतिकैस्तिलैः
एवं चतुर्भिः फलकैस्तद्दीर्घचतुरस्त्रकम् ४१

करणेनेष्टकाः कार्यास्तेन पञ्चोत्तरं शतम्
नैर्ऋत्याख्येष्टकास्तिस्र एतेन करणेन हि ४२
परिमण्डलपक्षे तु व्यायामार्धेन मण्डलम्
तन्मध्ये परिधिं स्पष्टं चतुरश्रं समं लिखेत् ४३
चतुर्भिस्तु तिलैर्हीनमष्टषष्ट्यङ्गुलं च तत्
त्रेधा समं विभज्याथ प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोत्तरम् ४४
जाता नवेष्टकास्तत्र दिक्स्थं चापचतुष्टयम्
प्रत्येकं तु त्रिधा कृत्वा तत्र द्वादश चेष्टकाः ४५
द्वाविंशत्यङ्गुलं चैकविंशत्या च तिलैर्युतम्
नवानां चतुरश्राणां करणं त्वेकमेव हि ४६
प्रधिमध्यं द्वितीयं स्याच्चतुर्भिः फलकैर्युतम्
प्रध्यन्तं तु तृतीयं च त्रिकोणं फलकैस्त्रिभिः ४७
प्रधिमध्यीयपार्श्वे द्वे दीर्घे प्राग्वदथापरे
तिलैर्दशभिरूने द्वे त्र्यधिके च दशाङ्गुले ४८
तन्मध्ये दीर्घफलकं तक्षेद्धनुरिवात्र च
यथा सूर्यतिलोपेतमङ्गुलं तु शरो भवेत् ४९
प्रध्यन्तस्यैकपार्श्वं तु चतुरश्रवदेव हि
त्रयोदशाङ्गुलं त्वन्यत्तिलैर्दशभिरूनितम् ५०
बाह्यपार्श्वं तिलद्व्यूनं षड्विंशत्यङ्गुलं च तत्
तक्षेत्सप्ततिलोने द्वे अङ्गुले स्याद्यथा शरः ५१
विदिक्षु विषमे कोणाः समे दिक्षु भवन्ति च
एवं मण्डलपक्षेऽत्र मानमेतत्प्रपञ्चितम् ५२
धिष्णियानां प्रमाणं तु पिशीलं सूत्रचोदितम्
तच्च षोढा वदन्त्यार्या बाह्वोरन्तरमादिमम् ५३
रत्निस्तथाऽरत्निमितं द्वात्रिंशच्चाङ्गुलं त्विह

षट्त्रिंशदङ्गुलं चैव षष्ठं प्रादेशसंमितम् ५४
अष्टाङ्गुलैस्तु फलकैश्चतुर्भिश्चतुरश्रकम्
एतेनैकोनषष्टिः स्युराग्नीध्रीयेष्टका इह ५५
अष्टाङ्गुले द्वे फलके द्वे चान्ये तु षडङ्गुले
एतेन करणेनात्र होत्रीयाख्यास्तु विंशतिः ५६
अष्टाङ्गुले द्वे फलके द्वे चान्ये द्वादशाङ्गुले
एवं करणमेतेन द्वाविंशतिरिहेष्टकाः ५७
धिष्ण्येष्टकास्त्वेकशतं करणैः स्युस्त्रिभिः पृथक्
एतासामुपधानं तु यथा रत्निमितं समम् ५८
धिष्ण्येष्टकासु सर्वासु गार्हपत्येष्टकासु च
अण्वाद्यङ्गुलतो मानं न त्विहाऽऽग्निकमङ्गुलम् ५९
ऊर्ध्वमानेऽपि सर्वासामिष्टकानामयं विधिः

अथ प्राग्वंशकरणम्--

यज्ञं चिकीर्षुरादौ तु गणपत्यादिपूजनम् ६०
कृत्वाऽथ देवयजनयोग्यां भूमिं प्रकल्पयेत्
पृष्ठ्यासूत्रं तत्र दद्यात्प्राञ्चं त्विष्टाधिकं स्थिरम् ६१
अत्र साधारणं वक्ष्ये पुरुषादिप्रमाणकम्
समस्थितो वा पादाग्रस्थितो वा यजमानकः ६२
ऊर्ध्वबाहुः स पुरुषः पञ्चारत्निः प्रकीर्तितः
तस्य विंशाधिकशततमो भागोऽङ्गुलं स्मृतम् ६३
अङ्गुलस्य चतुस्त्रिंशो भागस्तु तिलसंज्ञकः
अग्निमानेऽङ्गुलमिदं विहारादिषु तूच्यते ६४
चतुर्दशाणुभिर्वाऽथ कोशस्थाब्ध्यग्निभिस्तिलैः
अष्टभिर्वा यवैः प्रोक्तं चतुर्थं लौकिकाङ्गुलम् ६५

प्रादेशश्च वितस्तिश्च द्वादशाङ्गुलमानतः
जिनाङ्गुलस्त्वरत्निः स्याद्रत्निर्व्यष्टत्र्यंश ईरितः ६६
चतुर्विंशाङ्गुलो हस्तः शम्या सट्त्रिंशदङ्गुला
द्वात्रिंशदङ्गुलो जानुर्बाहुस्तु द्विपदः स्मृतः ६७
अष्टाशीतिशतं त्वीषा तिर्यगक्षश्चतुःशतम्
षडशीतियुगं प्रोक्तं त्रिविधं पदमीरितम् ६८
तत्र तिथ्यङ्गुलं मुख्यं तथा च द्वादशाङ्गुलं
दशाङ्गुलमपि क्षुद्रं लौकिकं वा क्वचिद्भवेत् ६९
पदेनैकेनैकपदः प्रक्रमः परिकीर्तितः
द्वाभ्यां तु द्विपदः प्रोक्तस्त्रिभिश्च त्रिपदः स्मृतः ७०
प्रक्रमाङ्गुलयः पञ्चचत्वारिंशत्परोऽवधिः
द्विपदः क्षुद्रमानेन विधैकत्वे नखाङ्गुलः ७१
चतुर्षु द्विविधाद्येषु चतुर्विंशतिरङ्गुलः
त्रिंशदङ्गुलमात्रस्तु षड्विधादिषु सप्तसु ७२
त्रिपदस्त्वत ऊर्ध्वं स्यात्तिथ्यर्काङ्गुलमानतः
साग्निचित्ये क्रतावग्निसमावेशो यथा भवेत् ७३
तथा प्रक्रमक्लृप्तिः स्याद्यावत्प्रक्रमकल्पना
ऊर्ध्वं बौधायनप्रोक्तं मानदण्डविवर्धनम् ७४
अथवाऽऽदित एव स्यादग्न्यावेशानुरूपतः
अत्रार्धाष्टमके ह्यग्नौ प्रक्रमस्त्रिंशदङ्गुलः ७५
अनेन च त्रिपञ्चाशत्प्रक्रमां मापयेद्ध्रुवम्
प्राञ्चं तथैव चोदञ्चं षट्त्रिंशत्प्रक्रमाधिकाम् ७६
प्रान्त्यशङ्कू ततो दत्त्वा विहारं साधयेत्सुधीः
द्विप्रक्रमा पश्चिमान्ते पत्नीशालाऽदितो भवेत् ७७
ततः प्राग्द्वादशायामा दशविस्तृतिसंयुता

प्राग्वंशाद्द्विवतीकाशा मध्योच्चा पार्श्वनिम्नगा ७८
पुरस्तादुन्नता कार्या पश्चान्नीचा परिश्रिता
गवाक्षपञ्चकवती शाला तोरणमण्डिता ७९
तस्यां पश्चिमशङ्कोस्तु प्राक्सार्धप्रक्रमद्वये
शङ्कुः स संचरान्त्यः स्यात्ततः प्राक्धिष्ण्यमेखला ८०
षडङ्गुला ततः प्राक्स्याद्गार्हपत्यस्य धिष्णियम्
सप्तविंशत्यङ्गुलं स्यात्ततः क्रमचतुष्टयम् ८१
तन्मध्ये प्राकृती वेदिः शर्करोछ्रायणादि च
ततः प्राग्गार्हपत्यस्य चितिक्षेत्रं समन्ततः ८२
षण्णवत्यङ्गुलं तस्माच्छर्करार्थं षडङ्गुलम्
तस्मात्प्रक्रममात्रस्तु शालान्तः संचरः स्मृतः ८३
द्वादशप्रक्रमाणं च विभाग इति कीर्तितः
अन्तरालं पञ्चधा वा षोढा वेत्यादिकल्पतः ८४
दक्षिणाग्नेरायतनं यज्वस्थानादिकं भवेत्
ईशान्यां खरमुच्छिष्टमुदङ्गिनम्नं प्रसाधयेत् ८५
द्विपदो द्वारविस्तारोऽरत्निमात्रोऽपि वा भवेत्
पार्श्वनिम्नत्वमेवापि नाभिमात्रमुदाहृतम् ८६
अदीक्षितस्योपरिष्टाद्वायव्यस्य पशोः कृतिः
इष्टकानां भवेत्त्यादिदीक्षाकल्पेष्वियं स्थितिः ८७
मासादिदीक्षाकल्पेषु दीक्षितस्यैव सा भवेत्
मृन्मय्यस्त्विष्टकाः कार्या यथाकाले भवन्ति ताः ८८
मण्डला ऋषभा चेति चिह्नयोदिष्टकासु च
गोशकृदिक्षुपत्राद्यैस्तुषैराम्रादिपर्णकैः ८९
पचन्ति लोहिनीः सर्वास्त्विष्टकाः स्युर्दृढा यथा
छिन्नैकदेशा खण्डा स्यात्किंचित्कृष्णाऽपि कृष्णका ९०

स्यात्तु लोहान्यवर्णा वा लक्ष्मणा सा प्रकीर्तिता
भिन्ना तु स्फुटिता ज्ञेया नोपदध्याच्चिरोषिता ९१
अमृन्मयैः पुष्कराद्यैर्नेष्टसंख्यां प्रपूरयेत्
आद्यं चिन्वानश्चिन्वीत साहस्रमिति वै श्रुतिः ९२
द्वितीयं तु द्विषाहस्रं त्रिषाहस्रं तृतीयकम्
ज्यायांसमत ऊर्ध्वं तु चिन्वीतोत्तरमुत्तमम् ९३
पञ्चचितीकमेकैके प्रस्तारे द्विशतं मतम्
संख्येकार्धोच्चचोडाभिर्नाकसद्भिश्च पञ्चभिः ९४
साहस्रं जानुदघ्नं स्यान्नाभिदघ्नं द्वितीयकम्
आस्यदघ्नं त्रिषाहस्रमत ऊर्ध्वं त्रिधोदितम् ९५
महान्तं च बृहन्तं च ह्यमितं काम्यमीरितम्
महान्तं तु त्रिषाहस्रादुच्चत्वेन निरूपितम् ९६
बृहन्तं च त्रिषाहस्राद्द्विधाधिक्यं प्रकीर्तितम्
तथाऽपरिमितं त्रिभ्यः साहस्रेभ्यस्त्वसंख्यकम् ९

अथ गार्हपत्यचितीष्टकोपधानम्

शुल्बमन्त्रोपधानं तु चतुरश्रस्य कथ्यते
प्रागायतानां सप्तानां रीतिराद्यचिताविह ९८
एवमेवापरे एता द्वितीये तूदगायताः
एकविंशतिसंख्याभिश्चितिरेवं तु पञ्च ताः ९९
मध्यरीतौ द्वितीयाद्याश्चतस्र उदगन्तकाः
पूर्वस्यामपरस्यां च चतुर्थीपञ्चमीद्वयम् १००
एवमष्टौ मन्त्रवत्यस्त्ववशिष्टास्त्रयोदश
लोकंपृणा अथैतासां प्रादक्षिण्यक्रमात्स्थितिः १०१
अपरस्मिन् द्वितीयाद्याश्चतस्रः पूर्वसंस्थकाः

उत्तरस्यां दक्षिणस्यां चतुर्थीपञ्चमीद्वयम् १०२
एवमष्टौ मन्त्रवत्यः शिष्टा लोकंपृणाः क्रमात्

अथ महावेदिसदोहविर्धानाग्नीध्रीयमार्जालीयोप-
रवधिष्णयादिमानान्युच्यन्ते

प्राग्वंशपूर्वशङ्कोस्तु पुरस्तात्प्रक्रमत्रये १०३
वेदिपाश्चात्यशङ्कुः स्यादयमेवात्र संचरः
पूर्वोक्तः प्रक्रमस्त्वत्र वेदिमानं भवेदिति १०४
सद आदीनि मानानि सोमवत्स्युररत्निना
पाश्चात्यशङ्कुतः प्राक्स्यात्पृष्ठ्यायां प्रक्रमत्रये १०५
सदःपश्चिमगः शङ्कुस्तस्मात्प्राक्तच्चतुष्टये
प्रादेशोने तथा शङ्कुः स सदोमध्यगः स्मृतः १०६
तस्माद्दक्षिणतोऽरत्नावौदुम्बर्यवटो भवेत्
मध्यात्प्राक्स्याद्द्विके शङ्कुर्धिष्णयानां पश्चिमावधिः १०७
षडङ्गुलोने चैकस्मिन्धिष्णयपूर्वावधिस्ततः
प्रमाणमन्तरालं च धिष्णयानां स्यादरत्निना १०८
अरत्निमात्रे सदसः पूर्वान्तस्तु ततः पुरः
सत्र्यङ्गुले द्विके शङ्कुर्हविर्धानापरावधिः १०९
सूत्रे प्रमाणानुक्तत्वादवशिष्टोऽत्र संचरः
ततः पुरस्ताच्छङ्कुः स्यात्त्रिके साष्टादशाङ्गुले ११०
मार्जाल्याग्नीध्रमध्यीयः पाश्चात्योपरवावधिः
स षडङ्गुल एकस्मिन्पौरस्त्योपरवान्तकः १११
सप्रादेशे द्विके शङ्कुर्हविर्धानपुरोवधिः
ततः प्राक् स्यात्त्रिके शङ्कुः पुच्छाग्रीयः स ईरितः ११२
अग्निक्षेत्रं ततः प्राक्स्यादपरे श्येनकेऽत्र तु

त्रयोदशसु मूर्ध्नोऽन्तः पदार्धं संचरः पुरः ११३
तस्माद्यूपावटीयस्तु पदार्धे पूर्वरोपितः
वेद्यायामप्रमाणं हि त्रिंशदङ्गुलमानतः ११४
अङ्गुलानां सहस्रं तु जातमेवमशीतियुक्
हविर्धानस्य दक्षार्धे प्राञ्चं सूत्रं तु मध्यतः ११५
दत्त्वा चोपरवावध्योर्मध्ये सूत्रमुदग्गतम्
संपातेऽरत्निमात्रं तु चतुरश्रं समं लिखेत् ११६
विदिक्कोणस्थशङ्कुभ्यः प्रादेशार्धेन मण्डले
कृते भवन्त्युपरवाः प्रादेशस्यान्तरालकाः ११७
नवारत्निस्तु विस्तारः सदसः सूत्रचोदितः
सप्तविंशतिरायामः पृष्ठ्योदीचीह मध्यगा ११८
मातृदत्तस्त्विदं मानं दशपेयादिषूक्तवान्
अथवाऽष्टादशायामं पदमाने पदात्मकम् ११९
मध्ये त्वौदुम्बरीस्थानं तस्मादुभयतः समम्
औदुम्बरीमितोच्चत्वं पार्श्वयोर्नाभिसंमितम् १२०
पूर्वापरद्वारयुक्तमाच्छाद्यं नवभिः कटैः
नवारत्नि हविर्धानमिह क्लृप्तं दशाथवा १२१
पूर्वापरद्वारयुक्तं समं छाद्यं त्रिभिः कटैः
अथ वेद्या उत्तरांसादुदक्प्रक्रममात्रके १२२
चात्वालयाम्यपार्श्वस्य तत्र मध्यस्ततो ह्युदक्
स भवेत्तु चतुष्कोणः शम्यामात्रः समन्ततः १२३
वेद्यंसाद्द्वादशे पश्चादुदगेकं विमाय च
तस्मादुदक्चतुष्कोणो द्विपदो ह्यत्र चोत्करः १२४
चात्वालोदक्प्रक्रमान्ते शामित्रं यावदर्थकम्
तत्पूर्वार्धे तु तद्धिष्ण्यमिष्टकाभिः प्रकल्पयेत् १२५

कातीये तूत्करात्सौम्यामूवध्यं रथमात्रके
ऊवध्यात्प्राक्च शामित्रं रथमात्रे भवेदिति १२६
वेद्यंसोत्करयोर्मध्यादुदक्षोडशसंमिते
शामित्रस्य भवेद्धिष्गयमित्यापस्तम्बके स्फुटम् १२७
मार्जाल्याग्नीध्रमध्यीयादुदक्सूत्रे प्रसाधिते
वेदिपार्श्वगसूत्रेऽस्य संपातो यत्र वै भवेत् १२८
तस्मात्त्यरत्निः परितो ह्याग्नीध्रीयस्य मगडपः
षडरत्निश्चतुष्कोगो याम्यद्वारः परिश्रितः १२९
द्वारमानं तु वाधूलेऽरत्निर्वा षोडशाङ्गुलम्
तद्दिक्परिश्रयाभावात्सर्वं द्वारमितीतरे १३०
तस्मिन्नुदङ्मध्यसूत्रे धिष्णियं स्यादरत्निना
यथान्तर्वेदिधिष्गयोदक्संचरोऽत्र पदार्धकः १३१
मार्जालीयोऽप्येवमेव स तूदग्द्वारवानिह
धिष्गययाम्यां संचरः स्याद्यथान्तर्वेदि पूर्ववत् १३२
तस्मिन्दक्षिगभागे तु प्रक्षालनखरो भवेत्
मगडपौ वेदिवद्वक्रौ ह्यथवा शुद्धदिग्गतौ १३३
मध्ये वेदेरित्युक्तत्वान्मध्यत्र्यंशेऽनयोः स्थितिः
उत्तरांसे महावेद्यामास्तावः परिकीर्तितः १३४
अच्छावाकस्य धिष्गयं तु ह्यधिकं चतुरङ्गुलैः
औदुम्बरी निखातोर्ध्वं यजमानेन संमिता १३५
तथोपरवपूर्वस्यां पात्रपर्याप्तकः खरः
तस्मात्पुरोऽवशिष्टोऽत्र मगडपान्तस्तु संचरः १३६
पूर्वग्रन्थानुसारोऽयं विहारः परिकल्पितः
अथ शुल्बोक्तप्रकारेगाग्निं विमिमीते--
अपरस्य श्येनचितो वक्ष्ये पुंमानतोऽङ्कनम् १३७

यूपावटापरप्रान्तात्पदार्धं संचरं त्यजेत्
अग्निक्षेत्रं ततः पश्चात्सपादपुरुषत्रयम् १३८
तत्राऽऽद्यचिह्नं पृष्ठ्यायां ततः प्राक्पादहीनके
पादद्वयेऽ ६० थ पुरुषे १२० त्वर्धे ६० पादे च ३० पादके ३० १३९
आद्यात्सप्तसु चिह्नेषु व्यन्त्येषूदक्प्रसाधयेत्
तत्राङ्कनं चिह्नदेशाद्दक्षिणोत्तरपार्श्वयोः १४०
प्रथमात्पुरुषे शङ्कुर्द्वितीयात्पादसंमिते
शङ्कुत्रयं तृतीयात्स्यात्त्रिपादे प्रथमस्ततः १४१
पुरुषाष्टयंशत्रितयविहीने पुरुषद्वये
नितोदजनकावेतौ ततः पादे तृतीयकः १४२
एवमेव चतुर्थात्स्यात्पञ्चमात्पादमानके
षष्ठादपि चतुर्थांशे मूर्ध्नोऽन्तः सप्तमेऽङ्कके १४३
त्रितूर्यसूत्रयोर्मध्ये पक्षाग्राणां स्थितिर्भवेत्
पुरुषस्य चतुर्थेन चतुरश्रचतुष्टयम् १४४
कृत्वाऽक्ष्णया द्विधा कुर्यादग्नीशार्धानि संत्यजेत्
सार्धाष्टयंशविहीने तु पुरुषे मध्यसूत्रकम् १४५
पक्षसंनमनार्थं हि दद्यात्प्रागपरायतम्
तस्मिञ्जनकशङ्कुभ्यां पुरुषायामदण्डयोः १४६
मेलनं यत्र जायेत तं नितोदं प्रकल्पयेत्
तस्मात्प्राक्पुरुषेऽन्यं हि नितोदं पूर्ववत्त्विह १४७
नितोदपत्रमूलाग्रान्त्येषु शङ्कून्प्ररोपयेत्
मूर्धान्तात्सर्वशः शङ्कून्सूत्रेण परिवेष्टयेत् १४८
श्येनाकृतिर्वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छश्चतुर्दलः
अन्तः सप्तविधो ह्यग्निः प्रादेशारत्नियुग्भवेत् १४९
पुच्छं त्रिप्रक्रमायाममात्माऽष्टौ द्विमितं शिरः

चत्वारः पक्षविस्तारः साङ्घ्र्यष्टौ दीर्घता मता १५०
शिरोऽन्त्ये चाऽऽत्मकण्ठांसश्रोणिमूलास्तु पादिकाः
पुच्छमूलाग्रगे चान्या रीतयः प्रक्रमात्मकाः १५१
अङ्कनावसरे त्वेषु स्थानेषूदक्प्रसाधयेत्
पश्चादङ्कुटकश्लिष्टमूर्ध्वमुद्योजनं तु तत् १५२
अन्तर्यामं त्वङ्कुटाख्यं सूक्ष्माग्रं वक्रकाष्ठजम्
प्राञ्चं काष्ठं चाङ्कुटस्पृग्दीर्घमीषेति संज्ञितम् १५३
उद्योजनोर्ध्वभागस्थः काष्ठकीलः खगल्पकम्
फालाङ्कुटकयोगार्थं लोहजं वलयं शफम् १५४
लोहफालः कर्षसहो ह्यष्टापदनिरूपितः
ईषाग्राधःस्थितं दारु रज्जुप्रोतं तु तालकम् १५५
सीरेषावेष्टकारज्जुर्वरत्राख्याऽत्र चर्मजा
गलशृङ्गादिरज्जूनां समुदायं शणादिजम् १५६
एतत्सर्वं प्रतीनाहवाच्यं द्वित्वं गणद्वयात्
युगप्रान्तगते शम्ये मण्डूक्यौ ते प्रकीर्तिते १५७
बलीवर्दौ युजौ प्रोक्तौ द्वौ द्वौ प्रतियुगं त्विह
वृषस्कन्धोपरिस्थं तु तिर्यक्काष्ठं युगं मतम् १५८
एतद्गुणविशिष्टं तु लाङ्गलं संप्रसाधयेत्
धूर्तभाष्याशयादेवमुक्तं लाङ्गललक्षणम् १५९
कीनाशाः कर्षकाः प्रोक्ता बलीवर्दा वृषाः स्मृताः
सीतान्तरालं समरः सीता लाङ्गलपद्धतिः १६०
बहुदर्भमयो मुष्टिर्ग्रमुष्टिरिति कथ्यते

अथ प्रथमायाश्चितेः शुल्बोपधानम्

प्रस्तारस्याऽऽदिमस्याथ वक्ष्ये शुल्बोपधानकम् १६१
पुच्छाग्ररीतौ संसक्ताः पाद्याः स्युर्दश पञ्च च

षोडश्यः षड्द्वितीयस्यां तृतीयस्यां चतुष्टयम् १६२
पाद्याश्चतुर्थ्यां पञ्चैवं पुच्छे स्युस्त्रिंशदिष्टकाः
आत्ममूलाख्यपञ्चम्यां संसक्ताः पञ्च पादिकाः १६३
षष्ठ्यां चतस्त्रः षोडश्यः सप्तम्यां रुद्रपादिकाः
अष्टम्यादिचतुष्के तु षोडश्यः पञ्च पञ्च च १६४
अन्त्या बाह्यविशेषाः स्युरग्नीशानाग्रगाश्च ताः
अग्राणामपरप्रान्तश्चाप्ययाग्रप्रपूरकः १६५
यथायोगं तु मध्यस्था द्वादश्यां रुद्रपादिकाः
त्रयोदश्यां चतस्त्रः स्युः षोडश्यस्तु ततः पुरः १६६
चतुर्दश्यां पञ्च पाद्या एवं षष्टिरिहाऽऽत्मनि
षोडश्यौ द्वे पञ्चदश्यां षोडश्यां पादिकात्रयम् १६७
ततः शिरोग्रपाद्यैका शिरस्येवं षडिष्टकाः
अष्टम्यादिचतुष्कस्य पार्श्वयोः पक्षसंस्थितिः १६८
चतस्त्रो रीतयः पक्ष एकैकस्यां त्रयोदश
पक्षाप्ययास्तु मूलस्थाः पक्षमध्यास्तु मध्यतः १६९
पक्षाग्रीयाः प्रान्त्यसंस्था अन्याः पक्षेष्टकाः स्मृताः
एकैकस्मिंस्तु पक्षे ता द्विपञ्चाशदिहेष्टकाः १७०
पुच्छात्मशीर्षपक्षाणां मिलित्वा तु शतद्वयम्
प्रस्तारेऽस्मिन्समुपन्नाश्चतस्त्रः पुच्छरीतयः १७१
दश चाऽऽत्मनि शीर्ष्णि द्वे एवं षोडशसंख्यकाः
विषमे ता उदीच्यः स्युरेतद्भिन्ना शिरोग्रगा १७२
पक्षयो रीतयस्तद्वच्चतस्त्र उदगायताः
तत्र मन्त्रोपधानादि पूर्वक्लृप्तं प्रग्रथ्यते १७३
त्र्यालिखितां मध्ये
यस्यां तु सरला लेखा सर्जुलेखा प्रकीर्तिता

प्रदक्षिणावृता लेखा दक्षिणावृदिह स्मृता १७४
यस्यां सव्यावृता लेखा सव्यावृदिति सेष्टका
ऊर्ध्वलेखास्तु तिस्रः स्युर्यस्यां त्र्यालिखिता मता १७५
ऋजुलेखाः पुरः पश्चान्मध्ये त्र्यालिखिताः स्मृताः
उदक्सव्यावृतो ज्ञेया दक्षिणा दक्षिणावृतः १७६
प्राचीरुपदधातीति प्रतीचीर्यत्र वा श्रुतिः
गुणेषु रीतिवादोऽयमुपधानविधौ विधिः १७७
प्राचीं प्रतीचीं कर्तुस्तु मुखवाद इतीरितः
पुरस्तात्तु प्रतीचीश्च पश्चात्प्राचीरिति श्रुतिः १७८
तत्रापवर्गवादः स्यात्सर्वत्रैवं विचारयेत्
पुच्छाग्रमध्याऽऽक्रमणी पाद्या स्यात्प्रत्यगग्रगा १७९
दर्भस्तम्बं तु मध्येऽग्नेरवटं तत्समन्ततः
खात्वा तत्र स्रुवादीनामुपधानं भवेच्च तत् १८०
येन भूमिविघातः स्यात्तत्सर्वमवटे क्षिपेत्
प्राणाद्वायोर्बहिर्भावस्त्वनुप्राणनमुच्यते १८१
अवेदवित्त्वविद्वान्स्याद्यज्वद्रव्याद्वरं ददेत्
हिरण्यशकलं त्वेवाग्रेष्टकाशब्दितं विदुः १८२
पुच्छमूले तु मध्यस्था पादिका मण्डलेष्टका
मण्डलोदक्पादिके द्वे अन्वारोहे प्रकीर्तिते १८३
आत्मतृतीयरीतौ तु वामभृत्स्याद्द्वितीयका
वामभृत्पूर्वरीत्यां तु रेतःसिक्पञ्चमी भवेत् १८४
तत्पूर्वा षोडशी चान्या तृतीया तु तदुत्तरा
द्वे वा तदोत्तरा काले साऽपि लोकंपृणा भवेत् १८५
आत्ममूलस्थपाद्यानां विश्वज्योतिर्द्वितीयका
आत्मोपोत्तमपङ्क्तौ तु संयान्याद्या तृतीयका १८६

तत्पूर्वरीत्यां संयानी चतुर्थी पादिकाऽपरा
अपांशरोऽवका प्रोक्ता वाप्यादौ सेह दृश्यते १८७
शीर्ष्ण्युदक्षोडशीपाद्ये संश्लिष्टे द्वे ऋतव्यके
रेतःसिचः पुरस्तात्तु घर्माख्या चाऽऽत्मपार्श्वगा १८८
आत्ममूलस्थपाद्यानां तृतीयाऽऽपाढिकामता
सप्तम्यामात्मपार्श्वेऽन्त्या षोडशी तु कुलायिनी १८९
ग्रीवाद्यपाद्या तत्पश्चात्षोडशी दक्षिणाग्रगा
तत्पश्चात्पादिकापङ्क्तौ द्वितीया च तृतीयका १९०
आत्मदक्षिणपार्श्वस्थाश्चतस्रः स्युरुपादिमाः
तत्पश्चात्पादिकापङ्क्तौ तृतीया च चतुर्थिका १९१
तत्पश्चात्षोडशी चाऽऽद्या तत्पश्चान्मूलपादिका
आद्यावृतौ द्वादशैताः पुरुषाख्यचितीष्टकाः १९२
आत्माष्टम्यां चतस्रः स्युः पञ्चम्याद्यास्तु पादिकाः
मध्यस्थषोडशीनां तु या च प्रागपराऽऽवलिः १९३
तत्पश्चात्पादिकापङ्क्तौ पञ्चम्यादि चतुष्टयम्
एता द्वितीये चाभ्यासे पुंचितौ द्वादशेष्टकाः १९४
ग्रीवागतोत्तरा पाद्या पश्चात्षोडशिकाऽन्तिमा
तत्पश्चात्पादिकापङ्क्तौ नवमी दशमी तथा १९५
चतस्रस्तूत्तरे पार्श्वे षोडश्यः स्युरुपोत्तमाः
तत्पश्चात्पादिकारीत्यां नवमी दशमी ततः १९६
अन्तिमा षोडशी पश्चान्मूलगोत्तरपादिका
एतास्तृतीयकेऽभ्यासे पुंचितौ द्वादशेष्टकाः १९७
शीर्ष्ण्युपोत्तमपङ्क्त्यां तु दक्षिणा पादिका ततः
पाश्चात्यषोडशीशिष्टं ग्रीवास्थं पादिकाद्वयम् १९८
तत्पश्चात्षोडशी शिष्टा पञ्चापस्यास्तु पूर्वगाः

अथ दक्षिणपक्षे तु पक्षाग्रीया तु पूर्वगा १९९
तामारभ्योत्तरासंस्थाः पञ्चापस्यास्तु दक्षिणाः
पुच्छे तु श्रोणिगे पाद्ये तिस्रोऽन्त्या याम्यपार्श्वगाः २००
पञ्चापस्याः पश्चिमायामेताः प्रागपवर्गगाः
उत्तरे त्वथ पक्षे तु पक्षाग्रीया तु पूर्वगा २०१
तामारभ्यैव पञ्च स्युर्याम्यसंस्था अपस्यकाः
एवं विंशतिसंख्याका अपस्या दिक्चतुष्टये २०२
शोरोग्रया दक्षिणे पक्षे पूर्वा स्यादप्ययेष्टका
तद्वदुत्तरपक्षस्था चाऽऽत्माष्टम्यां चतुर्थिका २०३
तथाऽऽत्मनस्तृतीयस्यां रीत्यामाद्यान्तपादिके
अष्टम्यामपि चाऽऽद्यान्ते पुच्छोदक्श्रोणिपादिका २०४
मन्त्रोक्तावयवस्थानास्त्रिवृतो नव ईरिताः
त्रिवृतामुपधानं तु नवस्थानेषु तद्भवेत् २०५
मन्त्रो द्विवचनोपेतोऽपि स्यादत्र प्रतीष्टके
वचनोत्तममन्त्रेण यथा चौपरवी क्रिया २०६
अथवा श्रोणिपक्षान्तस्थानेषु स्याद्द्वयोर्द्वयोः
एकैकेन च मन्त्रेण युगपच्चोपधानकम् २०७
शिष्टेषु पूर्ववच्चैवं षण्मन्त्रैरिष्टका नव
अनुवाकद्वयेनोक्ता ह्यृषिसंज्ञास्त्वथेष्टकाः २०८
तासां गणविभागोऽत्र वक्ष्यते पूर्वकल्पितः
अग्न इत्येकमन्त्रः स्यादृतजित्सप्तमन्त्रकः २०९
संयाद्योरसमन्त्रस्तु क्षत्रं पाहीति षट्ककः
विश्वेषु त्वाऽष्टकः प्रोक्तः स्वर्जिदेकादशैव हि २१०
सपत्नादिस्तु षण्मन्त्र उद्बदेकादशः स्मृतः
ईषिसीद नवप्रोक्तः पञ्च संवत्सरे इति २११

चतुर्दशात्मा चैकस्यां पिन्वमानाऽसि षट्ककः
एवं नवतिमन्त्राणां गणास्तु द्वादशेरिताः २१२
उदक्पक्षाप्यया चाऽऽद्या प्रथमा तु ऋषीष्टका
दक्षपक्षाप्ययास्तिस्रश्चतस्रश्चाऽऽत्मपार्श्वगाः २१३
सप्तैता ऋषिसंज्ञाः स्युर्ऋतसद्गणवाचकाः
दक्षपक्षे क्रमाद्धित्वा सपत्रा द्वादशेष्टकाः २१४
पक्षशेषे तु संन्याद्या एकत्रिंशदृषीष्टकाः
क्रमाद्धित्वोत्तरे पक्षे सपत्रा द्वादशेष्टकाः २१५
पक्षशेषे सपत्नाद्या एकत्रिँशदृषीष्टकाः
पुच्छशेषे तु एकस्यामित्याद्या विंशतिः स्मृताः २१६
एवं नवतिसंख्याकाः पूर्वैः प्रोक्ता ऋषीष्टकाः
दक्षिणे पक्षशेषे तु संयतो द्वादशेरिताः २१७
उत्तरे पक्षशेषे तु क्रमात्सप्त वशेष्टकाः
कुम्भ्यः षट्स्तनयुक्ताः स्युः कुम्भा अस्तनका मताः २१८
द्वयोर्मेदेनोपधानं पूरणं युगपद्द्वयोः
कुम्भादुत्तरतः कुम्भीमुपदध्यात्तु सर्वतः २१९
आत्मोपमूलपङ्क्तौ तु द्वितीया ऋषभेष्टकाः
मन्त्रेष्टका एतदन्ता नवहीनं शतद्वयम् २२०
स्वकाल इष्टकाश्चेत्स्युर्विस्मृता वृषभोपधेः
ऊर्ध्वं मन्त्रैश्चोपदध्याच्चित्यन्तग्रहणादिह २२१
यदा स्मृतिस्तदा वेति स्फुटं बौधायनीयके
शिरोग्र्या पश्चिमा पाद्या षोडशी ऋषभोत्तरा २२२
पाद्याषाढोत्तरा सव्येऽप्यया प्रोक्ता तृतीयका
वशेष्टका पुरो द्वे च पक्षाग्रत्रितयं तथा २२३
नव लोकंपृणा एताः संपन्नं तु शतद्वयम्

अथ द्वितीयायाश्चितेः शुल्बोपधानम्---
द्वितीयस्याश्चितेरत्र शुल्बोपहितिरुच्यते २२४
पुच्छे तु रीतयस्तिस्रो दक्षिणोत्तरविस्तृताः
आद्यायां षोडशीषट्कं पार्श्वयोरर्धिकाद्वयम् २२५
मध्यायां द्वे च षोडश्यौ पार्श्वयोरर्धिकास्तु षट्
संहताग्रे तृतीयस्यां षोडश्यौ पार्श्वयोर्दले २२६
मिलित्वैवं हि सर्वास्ताः पुच्छे विंशतिरिष्टकाः
प्रागायतं रीतिषट्कमात्मन्यत्र प्रकल्पयेत् २२७
मध्यस्थं रीतियुगुलं तत्र कल्प्यं शिरोन्तगम्
याम्यरीतौ षोडशी स्यात्षदर्ध्याः षोडशी तथा २२८
उपादिमायामर्ध्यैका षोडश्यष्टौ तथाऽर्धिकाः
षोडश्यर्ध्या चापरान्तादुपदध्यात्क्रमादिह २२९
मध्यस्थयोस्तु षोडश्यः प्राच्यामर्ध्ये उपान्तिमे
द्वितीयावत्पञ्चमी स्यात्षष्ठी दक्षिणरीतिवत् २३०
सर्वाः स्युरात्मशिरसोर्मिलित्वा षष्टिरिष्टकाः
रीतयो दक्षिणे पक्षे सप्त याम्योत्तरायताः २३१
तत्र पक्षेष्टकास्त्वष्टावेकैकस्यां नियोजयेत्
पक्षाग्राध्यर्चितुष्केण सहिताः षष्टिरिष्टकाः २३२
एवमुत्तरपक्षेऽपि मिलित्वैताः शतद्वयम्
स्थलानुरूपं कर्तव्यमन्तर्बाह्योपधानकम् २३३
प्रस्तारेऽस्मिन्द्वितीये तु पाद्याभिर्यदि पूरणम्
आत्मनः पार्श्वयोरर्ध्या द्वादश द्वादशोत्सृजेत् २३४
तत्र षोडश पाद्याः स्युः षोडश्योऽष्टौ प्रपूरकाः
सूत्रानुरूपः कल्पोऽयं द्वितीयः परिकीर्तितः २३५
द्वितीयस्याश्चितेरेवं शुल्बोपहितिरीरिता

प्रस्तारेऽस्मिन्समे प्राच्यः कल्पिता आत्मरीतयः २३६
अथाऽऽत्मनि द्वितीयस्यामन्त्याऽर्ध्या प्रथमाऽऽश्विनी
दक्षपक्षेऽपराऽग्रीया द्वितीया चाऽऽश्विनी भवेत् २३७
पुच्छाग्ररीत्यामाद्याऽर्ध्या तृतीयाऽऽश्विनिका मता
चतुर्थी सव्यपक्षस्य मूलरीतावथाऽऽदिमा २३८
पञ्चम्याश्विनिका त्वात्मतृतीयस्यां चतुर्थिका
एवं चतुर्दिक्षु मध्ये चाऽऽश्विन्यः पञ्च ईरिताः २३९
यत्रोपधित्सिता तां तामिष्टकां तत उद्धरेत्
तत्रैवोपदधात्येनां परिहृत्य प्रदक्षिणम् २४०
एषोऽनुपरिहारः स्याद्भारद्वाजमुनेर्मतात्
ऋतव्यानां पञ्चकं च वायव्यानां च पञ्चकम् २४१
आश्विनीभ्य उदग्दिक्षु मध्याश्विन्याः पुरः पुरः
मध्याश्विन्या ऋतव्याश्च संयान्यौ द्वे उदङ् मते २४२
संयान्युदक्समाश्लिष्टे अर्ध्ये द्वे तु ऋतव्यके
अपस्यास्त्वत्र पञ्चैव दिक्षु तिसृभ्य उत्तराः २४३
मध्यस्थतिसृणां पूर्वा ह्यपस्या पञ्चमी भवेत्
शिरः शिष्टाश्चतस्रः स्युर्मूर्धन्वत्यः पुरोन्तकाः २४४
दक्षपक्षे वयस्विन्यः पञ्चोदगपवर्गकाः
धेनुमत्यः पञ्च पुच्छे षष्ठवाद्याः प्रकीर्तिताः २४५
पञ्च सव्ये सिंहवत्यः सूत्र एता विकल्पिताः
दक्षिणेंऽसे बस्त इति वृष्णिरित्युत्तरे भवेत् २४६
व्याघ्रस्तु दक्षिणे पक्षे सिंह इत्युत्तरे तथा
मध्ये पुरुष इत्येवं विकल्पार्थः प्रदर्शितः २४७
मध्यापस्या उदक्श्लिष्टा षोडशी ऋषभेष्टका
मन्त्रेष्टकाश्चतुश्चत्वारिंशदस्मिन्द्वितीयके २४८

शिष्टा लोकंपृणा ज्ञेया षट्पञ्चाशद्युतं शतम्
एवं मिलित्वा द्विशती संख्या जातोभयी त्विह २४९

अथ तृतीयायाश्चितेः शुल्बोपधानम्

शुल्बोपधानं त्वाद्यावत्तृतीयस्याः कृते सति
रीतिक्रमोऽत्र पुच्छाग्रात्सौकर्यार्थं प्रकल्प्यते २५०
बहिरन्तश्च वायोर्यन्नयनं व्याननं हि तत्
पञ्चम्यां मगडला मध्या पार्श्वयोर्द्वे ततः पुरः २५१
दक्षिणाग्रा षोडशी च रेतःसिक् त्रितयं त्विदम्
पञ्चम्यामादिमा पाद्या विश्वज्योतिर्भवेदथ २५२
संयान्यौ द्वे तु षोडश्यौ षष्ठरीत्यामिहाऽऽदितः
सप्तम्यां तु चतस्रः स्युः पञ्चम्याद्या ऋृतव्यकाः २५३
शिरोग्र्याऽग्र्याऽपरा दक्षे पुच्छश्रोणिस्थपादिका
सव्यपक्षे पश्चिमाग्र्या नवम्यां च तृतीयका २५४
एवं पञ्च च दिश्याः स्युर्दिक्षु मध्ये यथाक्रमम्
द्वादश्यामादितस्तिस्रः पञ्चम्यादित्रयं तथा २५५
त्रयोदश्यामादिमा च चतुर्दश्यामथाऽऽदिमा
मध्यमा चान्तिमा चैवं विराजो दश ईरिताः २५६
दशपक्षाग्रसंलग्नास्तिस्रः प्राच्यस्तु रीतयः
बृहत्यो द्वादशैतासु पुच्छाग्रे द्वादशैव ताः २५७
सव्यपक्षे दक्षिणवच्चैवं षट्त्रिंशदीरिताः
अन्त्ययोरादिमे द्वे चापरयोर्द्वे उपादिमे २५८
द्वादश्यां तु चतुर्थ्येकाऽपरयोर्द्वे उपादिमे
वालखिल्याः सप्त चैतास्ताः प्रत्यगपवर्गकाः २५९
एवमुत्तरतः सप्त पश्चात्प्राचीरितीरिताः
पृष्ठ्यायाः पार्श्वयोरेवं वालखिल्याश्चतुर्दश २६०

पञ्चम्यामन्तिमा पाद्या षष्ठ्यामन्त्या तु षोडशी
अन्त्यत्रिकं तु सप्तम्यामात्मनोऽन्त्याचतुष्टयम् २६१
द्वादश्यां त्रितयं चान्त्यं यूताख्या द्वादशेरिताः
षोडश्यां मध्यमा पाद्या दिश्याः पुर्वाद्यपक्षके २६२
पुच्छाग्रे त्वन्तिमा पाद्या सव्ये दक्षिणपक्षवत्
मध्ये दिश्याः पुरोऽन्त्यैवं पञ्च चाऽऽत्मेष्टका मताः २६३
सप्तम्यामादितः शिष्टा अष्टम्यामादितो द्वयम्
नवम्यां द्वितयं तद्वद्दशम्यामादिमा ततः २६४
एकादश्यां चाऽऽदिमैवं दशाथर्वशिरोगणः
एकादश्यां तृतीयाऽत्र ऋषभाख्या प्रकीर्तिता २६५
तृतीयकेऽस्मिन्प्रस्तारे मन्त्रवत्यश्चतुःशतम्
लोकंपृणाः षरणवतिः संपन्नं तु शतद्वयम् २६६

अथ चतुर्थीं चितिं चिनोति

द्वितीयावच्चतुर्थ्यां तु शुल्बोपहितिरीरिता
ग्रीवायामादितः पञ्च षोडश्यौ द्वे शिरोगते २६७
एताः सप्ताक्ष्णया ज्ञेयाः पूर्वस्यां दिशि संस्थिताः
पत्रसंलग्नरीतौ तु प्राक्संस्था दक्षिणा मताः २६८
पुच्छाग्ररीतौ क्रमशः सप्तोदगपवर्गकाः
सव्यपक्षे दक्षिणवच्चैवं साष्टकविंशतिः २६९
सप्तावृत्तिभिरेताः स्युः प्रादक्षिरयेन पूर्वतः
संयान्यौ द्वे ऋतव्ये द्वे आत्ममध्यचतसृषु २७०
आत्मदक्षिणपार्श्वे तु दश सप्त च सृष्टयः
आत्मोपोत्तमरीत्यां तु क्रमादेकादशेष्टकाः २७१

चतस्रस्तदुदक्चैता व्युष्टयो दश पञ्च च
ग्रीवागतोत्तरा त्वाद्या पुच्छाग्राऽन्त्या द्वितीयिका २७२
दक्षपक्षाऽपराऽग्रीया सव्यपक्षाऽपराऽग्रिका
संयान्योः पुरतश्चान्त्या क्रमात्पञ्चासपत्नकाः २७३
ऋतव्ययोः पुरस्तात्तु षोडशी ऋषभेष्टका
लोकंपृणाः शतं त्रिंशन्मन्त्रवत्यस्तु सप्ततिः २७४
एवं च द्विशती संख्या प्रस्तारेऽस्मिंश्चतुर्थके

अथ पञ्चमीं चितिं चिनोति

शुल्बोपधानं पञ्चम्यास्तृतीयावत्कृते सति २७५
तत्र मन्तोपधानं तु वक्ष्यते पूर्वकल्पितम्
आद्याश्चतस्रो द्वादश्यां षोडश्यौ द्वे ततः पुरः २७६
चतस्र आद्या ग्रीवायां विराजो दश पूर्वगाः
दक्षपक्षे त्वादिमायां पक्षाग्रीया तदुत्तरा २७७
तत्पूर्वस्यां द्वितीयाद्यास्तिस्रः पूर्वावलौ ततः
चतुर्थी पञ्चमी चैतत्पूर्वाद्यास्तिस्र एव च २७८
दक्षिणस्यां दिशि त्वेता विराजो दश ईरिताः
आद्याश्चतस्रः पुच्छाग्रे पूर्वस्यां तिस्र आदितः २७९
तत्पूर्वस्यां तिस्र आद्या विराजो दश पश्चिमाः
सव्येऽग्रयाऽऽद्या दक्षिणा च तत्पूर्वा द्वे च दक्षिणे २८०
तत्पूर्वा दक्षिणापूर्वा दक्षिणे द्वे उदक्स्थताः
दश दशैवं दिक्षु स्युश्चत्वारिंशद्विराजकाः २८१
सप्तावशिष्टा द्वादश्यां स्तोमभागास्तु पूर्वगाः
पक्षमध्या दक्षिणतो विराजोत्तरतस्तथा २८२
सप्त शिष्टाः स्तोमभागा दक्षिणां दिशमाश्रिताः

पुच्छाग्रमध्योत्तरतः स्तोमभागास्तु पश्चिमाः २८३
सव्ये विराड्दक्षिणतः पक्षमध्योत्तरास्त्विमाः
नवम्यां मध्यमास्तिस्र एकत्रिंशदिह स्मृताः २८४
षोडश्यां मध्यमापक्षे तृतीयस्यां द्वितीयिका
पुच्छाग्रे त्वष्टमी सव्ये तृतीयस्यामुपोत्तमा २८५
पुच्छाग्रे सप्तमी चान्त्या पञ्च नाकसदो मताः
उपरिष्टान्नाकसदां पञ्च चोडाः प्रकीर्तिताः २८६
दशम्येकादशीरीत्योर्द्वितीये द्वे ऋतव्यके
तयो रीत्योरुपान्त्ये द्वे संयान्यौ परिकीर्तिते २८७
एकादश्यां तृतीया च विश्वज्योतिरिह स्मृता
सप्तम्यामादितस्तिस्रो रेतःसिक् त्रितयं भवेत् २८८
रेतःसिचां मण्डलोदग्घिरण्याख्येष्टका ततः

\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-\-

विरम्य श्वोभूते

याज्ञसेन्याद्युपहितिः पञ्चमी चितिशेषके २८९
षोडश्यामादिमा चान्त्या शिरोग्रीया तु पादिका
एता मूर्ध्वन्वतीस्तिस्रो गायत्र्यः संप्रकीर्तिताः २९०
दक्षे चोडोत्तरा चैका तत्पूर्वा च तदुत्तरा
त्रिष्टुभस्तिस्र एताः स्युर्दक्षिणां दिशमाश्रिताः २९१
पुच्छद्वितीयरीतौ तु जगत्यस्तिस्र ईरिताः
सव्ये चोडा दक्षिणैका तत्पूर्वा दक्षिणा तथा २९२
तिस्रोऽनुष्टुभ एताः स्युस्त्वां चित्रेत्यादिका इह
दक्षपक्षेऽप्ययास्तिस्रो बृहत्यः पश्चिमा इह २९३
उत्तरा बृहतीनां तु तिस्र उष्णिह ईरिताः

आदितः पङ्क्तयस्तिस्रः षोडश्यः सव्यपार्श्वगाः २९४
पङ्क्तीनामुत्तरास्तिस्रोऽप्ययास्त्वक्षरपङ्क्तयः
उष्णिहां प्रागतिच्छन्दाः षोडशी दक्षिणाग्रगा २९५
अष्टम्यां मध्यगास्तिस्रो द्विपदास्तिस्र ईरिताः
अन्तर्नासिकया वायोर्नयनं स्यादपाननम् २९६
ततोऽन्तिमा त्रयोदश्यां षोडशी स्याद्विकर्णिका
दक्षपक्षोत्तरे शिष्टाश्चतुर्विंशतिरिष्टकाः २९७
तासां तु पश्चिमा ह्यष्टौ क्रमशः सयुजः स्मृताः
तदग्रे कृत्तिकाः सप्त क्रमादम्बादिका इह २९८
पुरोवातमुखाः प्रोक्ताः पञ्चम्यां पञ्च वृष्टयः
कृत्तिकाग्रेऽवशिष्टास्तु नवाऽऽदित्येष्टका इह २९९
मराडलाया उदक्पञ्च यशोदाः परिकीर्तिताः
षष्ठीस्थाः पूर्वगोपान्त्या पञ्च भूयस्कृतः स्मृताः ३००
सव्ये दक्षिणभागे तु चतुर्विंशतिरिष्टकाः
तासां पूर्वाप्ययां त्यक्त्वा शिष्टाः स्वपरदिक्क्रमात् ३०१
अग्निरूपाणि पञ्चैव पञ्च च द्रविणोदकाः
द्रविणोदाऽग्रतः प्रोक्ता षडायुष्याः क्रमादिह ३०२
अग्ने इत्यग्निहृदयं दशम्यां तु तृतीयिका
आयुष्याग्रेऽवशिष्टास्ताः सप्तर्तव्याः प्रकीर्तिताः ३०३
इन्द्रतन्वाद्यासरिद्भ्यः साहस्रेऽनवकाशतः
द्विषाहस्रे भवेत्तासामुपधानमिति स्थितिः ३०४
हिरायाः पञ्च संप्रोक्ताश्चतस्रस्तृष्णकास्ततः
सप्तम्यामन्तिमा पाद्या प्राजापत्या प्रकीर्तिता ३०५
एकादश्यामन्तिमा तु षोडशी ऋषभाभिधा
पञ्चदश्यामादिमा च दक्षपक्षे पुरोऽग्रिका ३०६

पुच्छाग्रे पञ्चमी पाद्या सव्ये पूर्वाऽग्रिका तथा
त्रयोदश्यां तृतीया स्यादह्नां रूपाणि पञ्च च ३०७
पुच्छमूलस्थरीत्यां तु ह्यज्यानीपञ्चकं स्मृतम्
अश्मेष्टकाश्चतुर्दिक्षु वज्रिणयाख्या उदाहृताः ३०८
रूपाणामुत्तरास्तिस्त्रः पूर्वादावुत्तरा तु या
दक्षिणैवं चतस्त्रस्तु दिक्षु राष्ट्रभृतो मताः ३०९
शल्केष्टका दिक्षु मध्ये पञ्च स्युः सर्वतोमुखाः
रूपाणामथवा स्थाने सर्वतोमुखमादिशेत् ३१०
रूपाणां तु तदा लोप इति कैश्चिद्विकल्पितम्
सप्तोनद्विशतं चास्मिन्मन्त्रवत्यस्तु पञ्चमे ३११
चतुर्दश्यामन्त्यपाद्या पक्षशिष्टं चतुष्टयम्
तृतीयस्यामन्तिमा च सव्ये पूर्वाऽप्यया तथा ३१२
सप्त लोकंपृणा एताः संपन्नं तु शतद्वयम्
इषुभिस्तिसृभिर्युक्तं तिसृधन्वं धनुः स्मृतम् ३१३
आग्नीध्रीयं च होत्रीयं प्रशास्त्रीयं तृतीयकम्
शंसीयं चाथ पोत्रीयं नेष्ट्रच्छाब्रह्मधिष्णियम् ३१४
मार्जालीयं च चात्वालं शामित्रावभृथीयके
एवं क्रमेणोपदध्यात्तत्तत्संख्यानुरूपतः ३१५
आग्नीध्रीयं तु नवधा कृत्वा मध्येऽश्मनः स्थितिः
पूर्वादावष्टभिर्धिष्ण्यमिष्टकाभिर्भवेच्च तत् ३१६
होत्रीयं दक्षिणोदञ्चं त्रेधा प्राञ्चं चतुष्कृतम्
एवं कृतेऽरत्निमितं धिष्ण्यं स्याद्द्वादशेष्टकम् ३१७
प्रशास्त्रीयं त्रिधोदञ्चं पूर्वकोष्ठं त्रिधा मतम्
चतुर्धा त्वपरे कोष्ठ एवमेकादशेष्टकम् ३१८
मार्जालीयं त्रिधोदञ्चं द्वेधा प्राञ्चं षडष्टकम्

ब्राह्मणाच्छंसिनो धिष्ण्यं प्राञ्चं त्रेधा कृतं भवेत् ३१९
मध्यकोष्ठं द्विधा पार्श्वे त्रेधैवं त्विष्टकाष्टकम्
अष्टेष्टकानि शिष्टानि धिष्णियान्येवमेव हि
अमृन्मयीरिष्टका यास्ताः सर्वा अवटे क्षिपेत् ३२०
इन्द्रं वितत्वाहुतिवाङ्ग आसन्नारुह्य साश्वोऽभ्यदित्यथायाम्
अमृन्मयीनामपि चेष्टकानां कुर्यात्तयादेवतमत्र साम ३२१
वार्षाहराख्यं यदपां निधिस्तद्यद्वाऽन्यमिच्छन्ति तदेव चोद्यम्
रुक्मं ह्युदक्छिद्रमथोपदध्याद्धैमं नरं प्राक्शिरऊर्ध्वबाहुम् ३२२
ध्यात्वाऽन्तरिक्षं हरविन्दपर्णं तत्स्थं रवेर्मण्डलमेव रुक्मम्
आतृणकं मुक्तिपदं मुनीनां तन्मण्डलस्थं पुरुषं पुराणम् ३२३
आधारयोर्नास्ति हिरण्यमस्ति स्वाहेति भूमौ निखनेत्सस्रुगादीन्
स्रुचोरुपस्थानममन्त्रकेऽपि तुल्यं तया देवतयोपधानम् ३२४
प्रजापतिस्त्वाद्यबुधश्च मन्त्रं देवं तयादेवतमन्ततोऽभूः
दद्यादविद्वान्यजमानतो गां लब्ध्वेष्टकानामिह मण्डलाद्याः ३२५
शूर्पोलूखलमुसलान्युखा पञ्च शिरांसि सर्पशीर्षं च
द्विपदाः प्राणभृन्मन्त्रा अन्त्याः पञ्चपदा मताः ३२६
त्रिपदौ प्रथमौ मन्त्रौ नवमश्च गणे गणे
अपाना द्विपदा मन्त्राः षष्ठं त्रिपदमिष्यते ३२७
दशान्नान्तेषु पितर इत्यादिजप इष्यते
ऋषीष्टकाः शतं चापि प्राणापानभृतः शतम् ३२८
सहस्रे ते विकल्प्येते द्विषाहस्रे समुच्चयः
द्विषाहस्रादिके तृणणा विकर्णी चोत्तमस्तरे ३२९
छन्दःस्वक्षरपङ्क्तीनां पूर्वयाऽन्त्या विकल्प्यते
द्विषाहस्राग्निके श्येने मन्त्रोपहितिरुच्यते ३३०
पञ्चम्यां पञ्चमी रीत्यामाक्रमण्युपधीयते

द्वितीया मराडला तस्यामन्वारोहेत्तदुत्तरम् ३३१
तस्यामाद्या तथाऽन्त्या च द्वादश्यामपराऽपि च
चतुर्थीं तु चतुर्दश्यां सप्तम्यन्ते तथैव च ३३२
षोडश्यामन्तिमे पाद्ये विज्ञेयाश्च यथाक्रमम्
वामभृत्सिग्द्वयं ज्योतिःसंयान्यौ द्वे ऋृतव्यके ३३३
रेतःसिचो न चेतव्याश्चिनुते विवया यदि
एकादश्यन्तिका चैव षोडशी स्थविरस्य सिक् ३३४
संयानी पूर्विकाऽऽषाढा तत्पूर्वा घर्मसंज्ञिका
कुलायिनी च तत्पूर्वा पुरुषाकृतिरुच्यते ३३५
चतुर्दशीत्रयोदश्योराद्ये तिस्रस्ततोऽपराः
प्रागायताश्च षोडश्यः सप्तम्यां त्रिचतुर्थिके ३३६
द्वितीया षष्ठरीतिस्था द्वादश प्रथमो गराः
मध्यमे च त्रयोदश्यां तिस्रः पाद्याश्च पश्चिमाः ३३७
प्रागायताश्च षोदश्यस्तिस्रः पाद्याश्च पश्चिमाः
द्वितीयो गरा एष स्यात्तृतीयो गरा उच्यते ३३८
चतुर्दशीत्रयोदश्योरन्त्ये तिस्रस्ततोऽपराः
प्रागायताश्च षोडश्यः पश्चिमे पादसंज्ञिके ३३९
अन्त्याऽणूका तथा षष्ठ्यां तृतीयो गरा एष तु
षोडश्यामादिमा पाद्या षौडश्यौ पश्चिमे ततः ३४०
पश्चिमे पादसंज्ञे च पञ्चापस्याः पुरः स्थिताः
अग्रिया दक्षिणे पक्षे चाग्र्यास्तिस्रस्तदुत्तराः ३४१
तदुत्तरास्तु पञ्चैता अपस्या दक्षिणा मताः
मध्ये तिस्रस्तु पुच्छाग्रे पूर्वे चैता अपस्यकाः ३४२
अग्रिया चोत्तरे पक्षे चतस्रो दक्षिणास्ततः
अपस्या उत्तराः पञ्च हिरगयस्येष्टकाः पराः ३४३

अग्रसंज्ञे तथा द्वे च पक्षयोरुभयोरपि
तृतीये अग्रतो हित्वा सव्यपक्ष ऋषीष्टकाः ३४४
साग्रियाः साप्ययस्थाश्च षट्चत्वारिंशदिष्टकाः
आयवादिगणाः षट् स्युर्यथासंख्येन चोदिताः ३४५
सव्यवद्दक्षिणे पक्षे सप्तम्यामादिमा परा
द्वादश्यामादिमा पाद्या षोडश्यो दक्षिणामुखाः ३४६
पश्चिमा पादसंज्ञा च सपत्नेत्यादिषड्गणः
शुल्बोपधानं द्वैतीयं शिरस्यात्मनि पक्षयोः ३४७
प्राणापानभृतां मध्ये मन्त्रोपहितिरुच्यते
दक्षिणाप्ययपार्श्वस्था तुरीया पक्षसंज्ञिका ३४८
तत्पूर्वाश्चोत्तराश्चाध्र्याः पञ्चैवं षोडशी तथा
दक्षिणा षोडशी चाध्र्या प्राणभृत्प्रथमो गणः ३४९
सव्येतरे तु पक्षाख्ये निर्णामोत्तरदक्षिणे
पश्चिमा दक्षिणा प्रत्यग्दक्षिणाऽपरदक्षिणा ३५०
पश्चिमा दक्षिणाऽध्र्या च दशैताः प्राणभृद्गणः
चतुर्थ्यां मध्यमाऽणूका दक्षिणा पश्चिमोत्तरे ३५१
पञ्च पाद्यास्तथा पश्चात्पुच्छे तु प्राणभृद्गणः
सव्यपक्षे तु निर्णामा दक्षिणोत्तरपश्चिमा ३५२
उत्तरा पश्चिमा तस्या उत्तरा पश्चिमोत्तरे
पश्चिमा चार्धसंज्ञा स्यादुत्तरोत्तर एव तु ३५३
तृतीयरीतिगा षष्ठी पश्चिमा दक्षिणापराः
दक्षिणापश्चिमास्तिस्त्रो मध्ये तु प्राणभृद्गणः ३४५
पञ्चम्यन्त्याऽर्धसंज्ञा च षोडश्यौ पश्चिमे ततः
अर्धसंज्ञास्तथा पञ्च पक्षाख्या पञ्चमी परा ३५५
आद्योत्तरे पूर्वतदुत्तरे च पूर्वोत्तरे पूर्वतदुत्तरे च

पूर्वोत्तरे पक्षसि दक्षिणे तु क्रमेण चापानभृतां गणः स्यात्
पुच्छस्योत्तरकोणे तु षट्पाद्या पूर्वदक्षिणे
पूर्वा च दक्षिणा चैका पृश्चिमोऽपानभृद्गणः ३५७
अग्रिया दक्षिणापूर्वा दक्षिणा पूर्वदक्षिणे
पूर्वा च दक्षिणापूर्वा दक्षिणा चोत्तरो गणः ३५८
षष्ठाद्या षोडशी पूर्वा अर्धसंज्ञास्तु सप्त ताः
चतुर्थ्यां पञ्चमी पूर्वा मध्यमोऽपानभृद्गणः ३५९
निर्णामादुत्तराः पक्षे दक्षिणे संततीः क्षिपेत्
निर्णामादुत्तराः सव्ये पक्षे पञ्च वशाः स्मृताः ३६०
अधोधस्ताच्च कुम्भाख्या पुरस्तात्त्रिवृदादयः
त्रिवृत्तेषु प्रतिस्थानं कुर्याद्भाष्यानुसारतः ३६१
ऋषभाप्ययपूर्वा स्याच्छिष्टा लोकंपृणा इह
एकाशीतिरिहोक्ताः स्युर्युक्तायूनोनुसारतः ३६२
द्वितीयामथ चिन्वीत मन्त्रैः सूत्रकृतोदितैः
द्वादश्यामादितः पाद्याः पञ्चाऽऽश्विन्यः प्रकीर्तिताः ३६३
ऋतव्याः पश्चिमास्तासां पश्चिमः प्राणभृद्गणः
शिरस्या पक्षयोरग्रे पुच्छाग्रीया च मध्यमा ३६४
प्राणभृत्पश्चिमा चैका पञ्चापस्या यथाक्रमम्
पक्षाख्या दक्षिणे पक्षे संयान्यौ द्वे ऋतव्यके ३६५
पञ्चम्यामादिमे पूर्वे तत्पूर्वात्र्यविपञ्चकम्
पञ्चम्यामन्तिमे पूर्वाः पल्लवाद्वयपञ्चकम् ३६६
चतुर्दश्यादिमाऽऽन्त्या च पक्षयोरग्रसंज्ञिके
अष्टम्यां मध्यमा चैव बस्तोवयादिपञ्चकम् ३६७
शिरस्येकाऽथ पाद्या च षोडश्यौ पश्चिमे ततः
पश्चिमा पादसंज्ञा च वयस्यागण एव तु ३६८

अष्टम्यां तु पुरीषाख्या दक्षिणा ऋषभेष्टका
शिष्टा लोकंपृणास्तत्र षट्पञ्चाशच्छतत्रयम् ३६९
तृतीयामथ चिन्वीत मन्त्रैः सूत्रकृतोदितैः
आतृराणकोपधानादि हिरायान्तं तु सूत्रितम् ३७०
तृतीया पादसंज्ञा तु सप्तम्यां मराडला मता
तिस्रो रेतःसिचो ह्यत्र चेतव्या विवया यदि ३७१
उत्तरा मराडला याः स्युर्विश्वज्योतिस्तदुत्तरा
आद्यायामन्तिमे पूर्वे मध्यीये पक्ष उत्तरे ३७२
एताः षट्क्रमशो ज्ञेया द्वे द्वे संयान्यृतव्यके
मूर्ध्नि पक्षाग्रयोः पुच्छे मध्ये चान्त्या शिरस्यगा ३७३
अग्रिये मध्यमापुच्छे अष्टम्यां मध्यगा अपि
षोडश्यामुत्तरे पाद्ये षोडशी पश्चिमा ततः ३७४
तिस्रः पादेष्टकाः पश्चादणूके पश्चिमे ततः
पादेष्टके च तत्पश्चात्प्राणभृत्संज्ञिका दश ३७५
अग्रिया दक्षिणे पक्षे तिस्रः पक्षेष्टका नव
पुच्छाग्रीयास्तथा सप्त दक्षिणापदकोणगाः ३७६
तिस्रोऽणूकाश्च षोडश्यौ दक्षवत्सव्यपक्षके
षट्त्रिंशदिष्टका एता बृहतः परिकल्पिताः ३७७
षोडश्यामादिमा पाद्या षोडशी पश्चिमा ततः
पादेष्टका च तत्पश्चादणूका पश्चिमा पिच ३७८
पादेष्टका च षोडश्यौ वालखिल्यः प्रकीर्तिताः
नवमी दशमी चैव पुच्छाग्रीया तु षोडशी ३७९
अणूकापूर्विकापाद्ये तत्पूर्वाऽणूकसंज्ञिका
यन्त्रीराट्सप्त विज्ञेया भूताख्या द्वादशाऽऽत्मनि ३८०
तृतीयामिह जानीयादृषभा षष्ठरीतिगा

नवाशीतिरिहोक्ताः स्युः शिष्टा लोकंपृणा इह ३८१
चतुर्थ्यामथ चित्यायां मन्त्रोपहितिरुच्यते
आशुस्त्रिवृत्क्रमेणात्र षोडशैवेष्टका इह ३८२
अग्नेर्भागानुवाकेन द्वादशैवेष्टका अपि
एताभ्यामनुवाकाभ्यां यथाब्राह्मणमिष्टकाः ३८३
एकैका च क्रमेणापि चतुर्दिक्षु प्रदक्षिणम्
दक्षिणाप्ययगाग्रीया संयान्यौ द्वे ऋतव्यके ३८४
द्वादश्यां रुद्रपादाश्च षोडश्याः पश्चिमास्तु षट्
सप्तम्यां रुद्रपादाश्च षोडश्यः पञ्च पूर्विकाः ३८५
सृष्टयो व्युष्टयश्चैता वैयुष्टेये तु षोडशी
नवम्यां मध्यमा ज्ञेया ऋषभा चैव षोडशी ३८६
षट् च षष्टिरिहोक्ताः स्युः शिष्टा लोकंपृणा इह
चितौ हिरण्यमित्यादिश्चितिधर्मः प्रवर्तते ३८७
पञ्चम्यामथ चित्यायां मन्त्रोपहितिरुच्यते
षोडश्यां मध्यमा पाद्या पुच्छाग्रीया च सप्तमी ३८८
पक्षयोरन्तिमे चाग्रे सप्तम्यां मध्यमाऽपि च
असपत्नीरिति ज्ञेया पञ्च दिक्षु यथाक्रयम् ३८९
चतस्त्र आदिमाः पाद्या द्वादश्यामपि पूर्विके
पाद्ये च षोडशी पाद्या विराजः पुरतो दश ३९०
आद्योत्तरे पूर्वतदुत्तरे च पूर्वोत्तरे पूर्वतदुत्तरे च
पञ्च पाद्यास्तु पुच्छाग्रे षोडशी दक्षिणाऽपि च ३९१
पूर्वा तदुत्तरा पूर्वा विराजः पश्चिमा दश
अग्रिया दक्षिणे पूर्वा दक्षिणा पूर्वदक्षिणे ३९२
पूर्वा च दक्षिणे चैता विराजो दश उत्तराः
द्वादश्यामुत्तराः सप्त स्तोमभागाः पुरोगताः ३९३

पूर्वदक्षिणभागीयान्विराजान्सप्त दक्षिणाः
स्तोमभागास्तु पुच्छाग्रे उत्तराः सप्त पादिकाः ३९४
विराडुत्तरपूर्वाः स्युः सव्यपक्षेऽपि सप्त ताः
आत्मन्युदङ्मुखास्तिस्त्रः स्तोमभागावशेषिताः ३९५
असपत्नीसमीपस्था नाकसत्पञ्च चोडकाः
हेमोपधामं सप्तम्यामष्टम्यां मण्डला मता ३९६
सव्यपक्षे तु मध्यानामुत्तरा स्थविरन्यसिक्
उत्तरा मण्डला याः स्युः सप्तम्यां त्रिचतुर्थके ३९७
विश्वज्योतिर्ऋतव्ये च संयान्यौ च यथाक्रमम्
अपराह्णिकचर्याद्यः श्वोभूते याज्ञसेनिकी ३९८
त्रयोदश्यन्तिमे पूर्वा गायत्र्यः पुरतः स्थिताः
त्रिष्टुभो दक्षिणे पक्षे विराजा उत्तराः स्मृताः ३९९
जगत्यः पुच्छपार्श्वस्था द्वितीयस्यान्तिमे पुरा
विराजां दक्षिणाः सव्ये तिस्रोऽनुष्टुभ एव हि ४००
बृहतीरुष्णिहाश्चापि पङ्क्त्योऽक्षरपङ्क्तयः
तिस्त्रस्तिस्त्रश्च चेतव्याः षोडश्यो मध्य आत्मनि ४०१
तासामुत्तरपूर्वे स्यादतिच्छन्दा उदङ्मुखी
शिरस्याषोडशीपाद्ये पश्चिमे द्विपदाः स्मृताः ४०२
दक्षिणाऽप्ययतुर्याग्र्यां दक्षिणे पक्षसंज्ञिके
उत्तराऽप्ययतुर्यग्र्यामुत्तरे पक्षसंज्ञिके ४०३
वर्जयित्वा तु चेतव्याः पक्षशेषात्मशेषयोः
मध्यीया दक्षिणास्तिस्त्रः पक्षाख्ये दक्षिणे ततः ४०४
उत्तराऽपि च मध्यानां पक्षाख्ये दश पञ्च च
सयुजोऽष्टौ तथा पञ्च जीमूताः सप्त कृत्तिकाः ४०५
नाकसत्पार्श्वगास्तिस्त्रः शिरस्यात्मनि पुच्छगे

त्रिष्टुभामुत्तरां चैकां दक्षिणाऽनुष्टुभां ततः ४०६
वृष्टिसन्य इमा ज्ञेयाः पञ्च दिक्षु यथाक्रमम्
उत्तराऽप्ययगाग्रीये पश्चिमे च षडुत्तरे ४०७
आदित्या इति विज्ञेया घृतपिण्डा अथोत्तराः
दक्षिणाऽप्ययगाग्रीयास्तिस्रः पक्षेष्टका अपि ४०८
षोडश्यो दक्षिणाग्राश्च यशोदादिगणद्वयम्
अग्निरूपाणि पञ्च स्युरादित्यानामधोत्तराः ४०९
द्रविणोदास्तु पुच्छे स्युः सप्तम्यामादिमे ततः
चतस्रोऽणूकसंज्ञाः स्युरायुष्यास्तु षडिष्टकाः ४१०
उत्तराऽप्ययगाग्रीयां तृतीयां हृदयं विदुः
चतुर्थ्यामादिमे पाद्ये पञ्चम्यां पञ्च पादिकाः ४११
ऋतव्या उत्तरे पक्षे शिष्टास्त्वेकादशेष्टकाः
शुल्बोपधानं द्वैतीये कृत्वा मन्त्रोपधीयते ४१२
पञ्चम्यां पञ्चमी तुर्या चतस्रश्च तदन्तिमाः
षष्ठिरीतिगतां षष्ठीं पूर्वा पूर्वा तथोत्तरे ४१३
एकादशेष्टका एता हित्वा तत्रोपरीवरीः
उत्तरा इन्द्रनामानि दक्षिणे पक्ष उच्यते ४१४
अप्यया दक्षिणे पक्षे सप्तमी दक्षिणा तथा
आद्ये च पश्चिमां हित्वा तनुवो हीन्द्रयज्ञयोः ४१५
ज्योतिष्मतीगणश्चाष्टौ प्रस्तारेऽपि तु पूर्वके
चतस्रश्चोत्तरे पक्ष उभयोर्द्विदशेष्टकाः ४१६
वचनात्सूत्रकारस्य चितेरैक्यं द्विधाकृतम्
पुच्छाग्रे मध्यमे हित्वा पूर्वे तत्पूर्वके तथा ४१७
पौर्णमासी तृतीयान्त्या पश्चिमा कृत्तिका मता
कृत्तिकादिविशाखान्ता प्रत्यग्रीतिस्तु चीयते ४१८

रोहिणी च चतुर्थी स्यान्मृगशीर्षं तृतीयकम्
आर्द्रां च पञ्चमीं कृत्वा षष्ठीं पुनर्वसूं तथा ४१९
तिष्योऽष्टम्युपधातव्या सप्तमी सर्पदेवता
मघाश्च नवमीं कुर्याद्दशमी पूर्वफल्गुनी ४२०
पुच्छे द्वितीयरीत्यां तु द्वितीया चार्धसंज्ञिका
तृतीये प्रथमार्धा च द्वितीये त्वादिमा परा ४२१
अपरा षोडशी चार्धा चैवमेव चतुर्दश
एवं तु पूर्वापरयोरसंश्लेषो भवेदिह ४२२
न पूर्वापरयोस्तत्र विद्यते विधिरत्र तु
सूत्रकारेण चाप्यत्र पूर्वां पूर्वामितीरितम् ४२३
अपरामपरामेवमुपधाय विशाख्यतः
एकैकव्यवधानेन नक्षत्राणि चतुर्दश ४२४
उत्तरादक्षिणावच्च कुर्यात्सूत्रानुसारतः
अमावास्याऽथ पुच्छाग्रे सप्तमी षोडशी तथा ४२५
अनुराधादियाम्यन्ता प्राची रीतिस्तु चीयते
एकैकव्यवधानेन त्रयोदशेष्टका इह ४२६
आद्यायामन्त्यसंज्ञाऽर्धा द्वितीयस्यां तु सप्तमी
तस्यामेवाष्टमी चार्धा तृतीयस्यां चतुर्थिका ४२७
आत्मन्याद्या चतुर्थ्यां तु तृतीया तु द्वितीयिका
चतुर्थी पञ्चमी चैव सप्तमी षष्ठसंज्ञिका ४२८
अष्टमी षोडशी चैव नवमी चार्धसंज्ञिका
पौर्णमासी चतुर्थ्यन्त्या उभयोस्त्रिंशदिष्टकाः ४२९
उत्तरा इन्द्रनामानि सरितोऽष्टौ समीरिताः
विश्ववर्मादिहेमान्ता आतृरणादि चतुष्टयम् ४३०
प्राणायादिचतुर्ष्वेषु चक्षुषे त्वाऽनुषज्यते

सरितामुत्तराः पञ्च रूपारायह्णामुदीरिताः ४३१
आत्मेष्टकाव्रतं प्रोक्तं भाष्यकारेण चात्र तु
मन्त्रैः प्राच्यादिभिर्ज्ञेयाः पञ्च दिक्षु यथाक्रमम् ४३२
पञ्चम्यन्त्याऽर्धसंज्ञा च पक्षयोरर्धसंज्ञिके
पुच्छाग्ररीतिगा षष्ठी द्वितीयस्यां च सप्तमी ४३३
आत्मेष्टका इमा ज्ञेयाश्चिनुते वैश्वदैविकम्
वैश्वदेव्यो द्वितीयस्यामादितः पञ्च एव हि ४३४
दक्षिणापरकोणे तु वामदेव्या भवेदिह
आद्यायामादितस्तिस्रस्तस्य पूर्वा दशेष्टकाः ४३५
अथर्वशिर एव स्याच्छिष्टा अप्यययोर्द्वयोः
रथंतरं बृहच्च स्यात्पुच्छाग्रे पञ्चमी तथा ४३६
पूर्वा तु विश्रयस्था च यज्ञायज्ञीसंज्ञिका
पञ्चम्यां पञ्चमी तुर्या ऋषभा च प्रजापतिः ४३७
आत्मेष्टकासमीपस्थाः पञ्चाज्यान्य उदीरिताः
इन्द्रस्येति यथासूत्रमश्मनां दिक्षु पञ्चसु ४३८
रूपाणामुत्तराः षट्च लोकाख्याः पावमानिकाः
छन्दस्याः सप्त तत्रैव मध्ये राष्ट्रभृतः स्मृताः ४३९
आत्मन्युत्तरतः शिष्टाश्चतस्रो राष्ट्रभृत्तथा
पञ्च पञ्च च हेमाख्याः पञ्च वा सर्वतोमुखाः ४४०
षष्ठ्यामन्त्या विकर्णीं स्यात्प्रोथदश्वेतिमन्त्रतः
आतृणणकोपधानं स्याच्छिष्टा लोकंपृणा इह ४४१
विंशतिचोत्तरे चैका त्रयः प्रस्तर एव तु
चितौ हिरणयमित्यादिश्चितिधर्मः प्रवर्तते ४४२
द्वितीयादिचितित्रयमन्त्राः प्रथमसाहस्रवदेव
प्रथमप्रस्तारशेषं द्वितीयप्रस्तारं च लोकंपृणा एव ४४३

संविधाय चतुरस्रमेकयुक्त्रिंशदङ्गुलशलाकया समम्
अक्ष्णयाकलितसूत्रमस्य यत्तत्तथैकविधमानमुच्यते ४४४
हारो बभौ बालयतानुगामी सारं रसं दुर्बल साधनं यशः
श्येनार्क एवंविधमानदण्ड एकादिषण्णां सनरस्य वह्नेः । इति
४४५

इति चयनोपयोगिकारिकाः

Source: *Satyāṣāḍhaviracitaṃ Śrauta Sūtram*, Kāśīnāthaśāstrī Āgāśe, ed., Ānandāśrama Press, 1907 (Prashna 25 and Chayanopayogikārikāh).